

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Διοίκηση Επιχειρήσεων (ΜΔΕ)»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2009. Η
ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΣΤΙΣ ΜΜΕ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ**

Μαρία Χατζηδιαμαντή

Αθανάσιος Μιχιώτης

ΛΕΥΚΩΣΙΑ, Μάιος, 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Διοίκησης
Επιχειρήσεων (ΜΔΕ)

Μεταπτυχιακή Διατριβή

Η Οικονομική Κρίση του 2009 . Η επίπτωση στις ΜΜΕ της
Ελλάδας.

Μαρία Χατζηδιαμαντή

Επιβλέπων Καθηγητής
Αθανάσιος Μιχιώτης

Μάιος 2019

Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης.

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών *Διοίκηση
Επιχειρήσεων.***

Μεταπτυχιακή Διατριβή

**Η Οικονομική Κρίση του 2009. Η επίπτωση στις ΜΜΕ της
Ελλάδας.**

Μαρία Χατζηδιαμαντή

**Επιβλέπων Καθηγητής
Αθανάσιος Μιχιώτης**

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή υποβλήθηκε προς μερική εκπλήρωση των απαιτήσεων για απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών
Στην Διοίκηση Επιχειρήσεων
από τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης
του Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου.

Μάιος 2019

Περίληψη

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή αναλύθηκε το ιδιαίτερα σημαντικό ζήτημα που αφορούσε το βαθμό στον οποίο η οικονομική κρίση έπληξε τις ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, επηρεάζοντας σε σημαντικό βαθμό τον τρόπο λειτουργίας, την αποδοτικότητα και την κερδοφορία τους. Το πρώτο κεφάλαιο της μεταπτυχιακή διατριβή αναλύει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης σε ένα γενικότερο πλαίσιο, με αναφορά στην έννοια της κρίσης, στις μορφές και στις αιτίες που συντελούν στη δημιουργία της. Παράλληλα, στο κεφάλαιο αυτό εξετάζεται με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αντικειμενικότητα και πληρότητα το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, παραθέτοντας τα κυριότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και το πώς η κρίση επηρέασε και επέδρασε σε επίπεδο κοινωνικό και οικονομικό. Το δεύτερο κεφάλαιο εξετάζει και αναλύει την έννοια και το περιεχόμενο των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, παραθέτοντας στοιχεία σχετικά με τον ορισμό τους, τα χαρακτηριστικά που τις διέπουν, τη σημασία τους, αλλά και τα πλεονεκτήματα ή μειονεκτήματά τους. Παράλληλα, στο κεφάλαιο αυτό διεξάγεται εκτενής ανάλυση ως προς τη λειτουργία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα και τον τρόπο δράσης τους.

Το τρίτο κεφάλαιο της μεταπτυχιακή διατριβή αποτελεί το τμήμα αυτό στο οποίο εξετάζεται εκτενώς ο βαθμός στον οποίο η οικονομική κρίση επέδρασε καταλυτικά στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, μελετώντας, τόσο τις επιπτώσεις της, όσο και τις οικονομικές δυσχέρειες που επήλθαν. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στους τρόπους και τα εμπόδια στη χρηματοδότηση που συναντούν αυτού του μεγέθους οι επιχειρήσεις, αλλά και στα μέτρα στήριξης που λαμβάνονται προς αυτές, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Το τέταρτο κεφάλαιο είναι αυτό στο οποίο παρατίθενται μια σειρά από προτάσεις, οι οποίες και αναφέρονται στις προοπτικές ανάπτυξης και στις προσπάθειες για την ενίσχυση της βιωσιμότητας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, με επίκεντρο, την καινοτομία, την εξωστρέφεια και τις μορφές χρηματοδότησής τους, μέσα από πλήθος εναλλακτικών προγραμμάτων.

Η μεταπτυχιακή διατριβή ολοκληρώθηκε με το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο στο οποίο, πέραν των γενικών συμπερασμάτων που εξήχθησαν, διατυπώνονται και ορισμένες προτάσεις, ο χαρακτήρα και το ύφος των οποίων είναι εφαρμόσιμος και κυρίως επικεντρώνεται στην επίλυση σημαντικών για το τμήμα αυτό της ελληνικής οικονομίας προβλημάτων.

Summary

In this paper we analyzed the particularly important issue of the extent to which the financial crisis hit Greek SMEs, affecting to a significant extent their operating mode, profitability and profitability. The first chapter of the paper analyzes the phenomenon of the economic crisis in a more general context, with reference to the concept of crisis, the forms and the causes that contribute to its creation. At the same time, this chapter deals with the greatest possible objectivity and completeness of the phenomenon of the economic crisis in Greece, quoting the main problems of the Greek economy and how the crisis influenced and influenced socially and economically. The second chapter examines and analyzes the meaning and content of Small and Medium-sized Enterprises, giving details of their definition, characteristics, their importance, and their advantages or disadvantages. At the same time, an extensive analysis of the operation of Small and Medium Enterprises in Greece and their mode of action is being conducted in this chapter.

The third chapter of the thesis is this section which examines extensively the extent to which the financial crisis has catalyzed the Small and Medium Enterprises in Greece, studying both its impact and the economic difficulties that have arisen. At the same time, reference is made to the ways and barriers to financing such businesses, but also to the support measures they take, both at European and at national level. The fourth chapter is a series of proposals, which refer to growth prospects and efforts to strengthen the sustainability of Small and Medium Enterprises in Greece, focusing on innovation, extroversion and funding, through number of alternative programs.

Paper was completed with the fifth and final chapter in which, in addition to the general conclusions that were drawn, a number of proposals are formulated, the character and style of which is applicable and mainly focuses on solving problems important for this section of the Greek economy.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τα παιδιά μου Αναστάσιο και Κλεάνθη – Μάριο για την υπομονή και την κατανόηση τους καθ' όλη την διάρκεια της προσπάθειας μου καθώς και τον επιβλέπων καθηγητή μου κ. Μιχιώτη Αθανάσιο για την καθοδήγηση που μου παρείχε.

Περιεχόμενα

✓ Περίληψη	Σελ: iii
✓ Summary	Σελ: iv
✓ Ευχαριστίες	Σελ : v
✓ Κατάλογος Πινάκων	Σελ: ix
✓ Κατάλογος Διαγραμμάτων	Σελ: x
✓ Εισαγωγή	Σελ: 1
✓ Κεφάλαιο 1: Οικονομική Κρίση	Σελ: 5
1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 5
1.2 Μορφές Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 6
1.3 Αιτίες Δημιουργίας Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 7
1.4 Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα	Σελ: 8
1.4.1 Κυριότερα Προβλήματα Ελληνικής Οικονομίας	Σελ: 8
1.4.2 Επιρροή της Οικονομικής Κρίσης στην Οικονομία	Σελ: 9
1.4.3 Επιρροή της Οικονομικής Κρίσης στην Κοινωνία	Σελ: 10
1.5 Σύνοψη Κεφαλαίου	Σελ: 11
✓ Κεφάλαιο 2: Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις	Σελ: 13
2.1 Ορισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 13
2.2 Φύση – Χαρακτηριστικά Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 15
2.3 Σημασία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 16
2.4 Πλεονεκτήματα – Μειονεκτήματα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 17
2.5 Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις & Ελληνική Οικονομία	Σελ: 20
2.5.1 Αριθμός – Μέγεθος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 20
2.5.2 Καινοτομία – Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 23
2.5.3 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 26
2.6 Σύνοψη Κεφαλαίου	Σελ: 28
✓ Κεφάλαιο 3: Οικονομική Κρίση & Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα	Σελ: 30
3.1 Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις	Σελ: 30
3.2 Οικονομικές Δυσχέρειες Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 32
3.2.1 Οικονομικές Δυσχέρειες Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 32

3.2.2 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 34
3.2.2.1 Πρόσβαση στη Χρηματοδότηση	Σελ: 34
3.2.2.2 Δανειοδότηση από τα Πιστωτικά Ιδρύματα	Σελ: 35
3.3 Μέτρα Στήριξης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 37
3.3.1 Ευρωπαϊκή Ένωση	Σελ: 37
3.3.2 Ελληνικό Κράτος	Σελ: 40
3.4 Παραγωγικότητα & Κόστος Εργασίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης	Σελ: 42
3.5 Σύνοψη Κεφαλαίου	Σελ: 43
✓ Κεφάλαιο 4: Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα: Προοπτικές Ανάπτυξης & Ενίσχυση Βιωσιμότητας	Σελ: 44
4.1 Αντοχή Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα	Σελ: 44
4.2 Καινοτομία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 46
4.2.1 Μορφές Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 46
4.2.2 Πηγές Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 48
4.2.3 Οφέλη Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 49
4.3 Στρατηγική Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 49
4.3.1 Κίνητρα Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 50
4.3.2 Τρόποι Εκδήλωσης Στρατηγικής Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 50
4.3.3 Προορισμός Άσκησης Στρατηγικής Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 51
4.4 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 52
4.4.1 Εναλλακτικές Μορφές Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 52
4.4.2 Εθνικά Προγράμματα Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 55
4.4.3 Ευρωπαϊκά Προγράμματα Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 57
4.5 Σύνοψη Κεφαλαίου	Σελ: 58
✓ Κεφάλαιο 5: Συμπερασματικές Παρατηρήσεις – Προτάσεις	Σελ: 60

5.1 Συμπερασματικές Παρατηρήσεις	Σελ: 60
5.2 Προτάσεις	Σελ: 64
✓ Βιβλιογραφία	Σελ: 66

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1: Δείκτης Πτώχευσης σε Χώρες της Δυτικής Ευρώπης (2009) Σελ:45

Πίνακας 2: Συντελεστές Καινοτομίας Ανά Κλάδο (Ελλάδα – Ευρώπη) Σελ:47

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη του Αριθμού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα (2008 – 2014)	Σελ: 20
Διάγραμμα 2: Προστιθέμενη Αξία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα (2008 – 2014) (Εκατομμύρια €)	Σελ: 22
Διάγραμμα 3: Κατανομή Εργαζόμενων Ανά Μέγεθος Επιχείρησης (2014)	Σελ: 23
Διάγραμμα 4: Γενικός Δείκτης Καινοτομίας Ελλάδος – Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008 – 2015)	Σελ: 24
Διάγραμμα 5: Σύγκριση Γενικού Δείκτης Καινοτομίας Ελλάδος – Χωρών Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008 – 2015)	Σελ: 24
Διάγραμμα 6: Σύνολο Εισαγωγών και Εξαγωγών Ανά Μέγεθος Επιχείρησης (2014) (εκατομμύρια €)	Σελ: 25
Διάγραμμα 7: Σύνολο Εξαγωγών ανά Μέγεθος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (2010 – 2014) (εκατομμύρια €)	Σελ: 26
Διάγραμμα 8: Λόγοι μη Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα	Σελ: 27
Διάγραμμα 9: Μεταβολή Δραστηριοτήτων Αυτό – απασχολούμενων – Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (2008 – 2015)	Σελ: 32
Διάγραμμα 10: Σημαντικότερα Προβλήματα στη Λειτουργία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα	Σελ: 32
Διάγραμμα 11: Αποτύπωση Προβλήματος Ρευστότητας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων	Σελ: 34

Εισαγωγή

Στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή θα επιχειρηθεί η παρουσίαση των βασικών εκείνων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων της οικονομικής κρίσης που έπληξε την Ελλάδα το 2009, καθώς επίσης και των αποτελεσμάτων – συνεπειών που επήλθαν στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις της χώρας, ένεκα της δυσμενούς αυτής κατάστασης. Με την ελληνική οικονομία να στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στη λειτουργία και την ανάπτυξη των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, οι οποίες συνιστούν και τον κυριότερο μοχλό οικονομικής ανάπτυξης, κοινωνικής συνοχής και καταπολέμησης της ανεργίας, είναι σαφές πως, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε αυτόν τον κλάδο δραστηριότητας, αποτέλεσε μια από της βασικότερης αιτίες δημιουργίας μιας συνεχούς και ασαφούς ύφεσης, που έπληξε την Ελλάδα σε όλα τα επίπεδα. Εντός των πλαισίων αυτών κρίνεται περισσότερο επιβεβλημένη από ποτέ, η αναζήτηση εναλλακτικών αναπτυξιακών λύσεων, αλλά και προτάσεων βιωσιμότητας των επιχειρήσεων αυτής της κατηγορίας, με απώτερο στόχο την είσοδο της ελληνικής οικονομίας σε μια ευρύτερη αναπτυξιακή πορεία.

Οι οικονομικές κρίσεις δημιουργούν σημαντικά προβλήματα σε όλα τα είδη των επιχειρήσεων και ειδικότερα σε όσες εντάσσονται στην κατηγορία των Μικρομεσαίων. Τα προβλήματα που δημιούργησαν στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις σε διεθνές επίπεδο έχουν γίνει αντικείμενο έρευνας, πολλών μελετών, οι οποίες αναφέρονται τόσο στις ρίζες των προβλημάτων (έλλειψη πληροφόρησης, υψηλά κόστη, δυσκολία χρηματοδότησης, ασαφής οργανωτική δομή), όσο και στα προβλήματα που επιπρόσθετα δημιούργησαν (απώλεια θέσεων εργασίας, κλείσιμο επιχειρήσεων, μείωση κύκλου εργασιών). Οι μελέτες όμως αυτές διατύπωσαν και μια σειρά από προτάσεις σχετικά με τις στρατηγικές που οι επιχειρήσεις θα μπορούσαν να ακολουθήσουν, ώστε να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους και οι οποίες αναφέρονται στην εισαγωγή καινοτόμων δράσεων, στη σύναψη διεθνών συνεργασιών, στην Έρευνα και Ανάπτυξη, κλπ.

Ο βασικός σκοπός εκπόνησης της παρούσας μεταπτυχιακή διατριβή εντοπίζεται στην ανάλυση των επιμέρους επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις της Ελλάδος, σε τομείς όπως είναι αυτοί που αφορούν:

- ✓ Το ύψος της ρευστότητας που διέθεταν και πλέον διαθέτουν αυτού του μεγέθους οι επιχειρήσεις, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις αλλαγές που συντελέστηκαν
- ✓ Το μέγεθος της κερδοφορίας που πλέον επιτυγχάνουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, κατόπιν των μεταβολών που διαμορφώθηκαν τόσο σε οργανωσιακό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο κατανάλωσης από την πλευρά των πελατών τους.
- ✓ Στη δυνατότητα της διαμόρφωσης ενός ικανοποιητικού επιπέδου κεφαλαιακής επάρκειας, το οποίο θα επέρχεται ως αποτέλεσμα, αφενός της συμμετοχής των μετόχων – ιδιοκτητών των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στα κεφάλαια των εταιρειών τους και αφετέρου στη συμβολή των ξένων κεφαλαίων, μέσω χρηματοδότησης – επένδυσης, στις επιχειρήσεις.
- ✓ Στην αντιμετώπιση του ολοένα και εντονότερου προβλήματος της ανεργίας που σε μεγάλο ποσοστό προέρχεται από τη διακοπή της λειτουργίας πολλών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, στις οποίες και απασχολούνταν το μεγαλύτερο μέρος των εργαζομένων πλήρους και μερικής απασχόλησης της Ελλάδος.

Η σπουδαιότητα της μεταπτυχιακή διατριβή που συντελείται έγκειται, πέραν της αποτύπωσης των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις της Ελλάδος και στον εντοπισμό των αδύνατων σημείων των επιχειρήσεων αυτών. Μια τέτοια αντιμετώπιση του ζητήματος άπτεται, όχι μόνο στην αναφορά αυτών των μειονεκτημάτων, αλλά περισσότερο στη διατύπωση προτάσεων, που θα αναφέρονται σε όλες εκείνες τις δράσεις και τις πολιτικές που θα πρέπει να αναληφθούν, σε επίπεδο ιδιωτικό αλλά και κρατικό, με στόχο την ύπαρξη μιας ευνοϊκής για τη λειτουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων προοπτικής. Η μεταπτυχιακή διατριβή αυτή επέρχεται ως φυσικό επακόλουθο της αναγκαιότητας που παρουσιάζεται πλέον, όχι απλά για μια στείρα αναφορά στους παράγοντες που οδήγησαν στην αρνητική πορεία που διεξήγαγαν οι επιχειρήσεις αυτού του μεγέθους, αλλά κυρίως στη διατύπωση αντικειμενικών, εφαρμοστέων και κυρίως πρακτικών προτάσεων, στενά συνδεδεμένες και προερχόμενες από την πραγματική δομή που διακρίνει την ελληνική οικονομία και τους συντελεστές που την απαρτίζουν.

Για την υλοποίηση της μεταπτυχιακή διατριβή θα συλλεχθούν στοιχεία από ένα πλήθος ελληνικών και διεθνών βιβλιογραφικών δευτερογενών πηγών, όπως είναι οι

κλαδικές μελέτες, οι έρευνες και άλλες έρευνες επίσημων κλαδικών φορέων. Εντούτοις, όπως σε όλες τις έρευνες υπάρχουν περιορισμοί, οι οποίοι εντοπίζονται ως επί το πλείστον στην αναζήτηση επαρκών στοιχείων που θα αφορούν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις κυρίως στην Ελλάδα. Ο περιορισμός αυτός αναφέρεται στη μη ύπαρξη πρόσφατων και επιστημονικά τεκμηριωμένων απόψεων ως προς τις επιπτώσεις της κρίσεως σε τομείς όπως είναι η ρευστότητα, η κερδοφορία και η κεφαλαιακή επάρκεια των Μικρών Επιχειρήσεων, ενώ και οι προτάσεις που διατυπώνονται φείδονται πρακτικής εφαρμογής.

Με δεδομένους τους κύριους σκοπούς της μεταπτυχιακή διατριβή, που είναι αναζήτηση εναλλακτικών αναπτυξιακών λύσεων, αλλά και προτάσεων βιωσιμότητας των Μικρομεσαίων ελληνικών Επιχειρήσεων, η μεθοδολογία της θα στηριχθεί στη συλλογή και ανάλυση δευτερογενών πηγών, κυρίως από την ελληνική βιβλιογραφία. Αρχικά θα παρουσιασθούν σε θεωρητικό επίπεδο, τα προβλήματα που δημιούργησε η οικονομική κρίση στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, με παράλληλα παράθεση των απαιτούμενων στοιχείων, ώστε ο αναγνώστης να κατανοήσει βασικές έννοιες όπως είναι, η «οικονομική κρίση» και οι «Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις». Κατόπιν, θα διατυπωθούν τα δεδομένα εκείνα που συλλέχθηκαν και τα οποία θα βελτιώσουν τις προοπτικές ανάπτυξης των επιχειρήσεων, ενισχύοντας τη βιωσιμότητά τους, όπως είναι η καινοτομία, η εξωστρέφεια και ο τρόπος χρηματοδότησης.

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, αναλύεται η έννοια της οικονομικής κρίσης, ενώ παράλληλα, παρατίθενται όλες εκείνες οι αιτίες που οδηγούν στη δημιουργία της, αλλά και στον τρόπο με τον οποίο η κρίση αυτή επέδρασε στην ελληνική οικονομία και κοινωνία. Κατόπιν, το δεύτερο κεφάλαιο της εργασίας μελετά τον τομέα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, διατυπώνοντας αρχικά τον ορισμό τους και μετέπειτα παραθέτοντας τα χαρακτηριστικά αυτής της μορφής των επιχειρήσεων και τη σημασία που αυτά ενέχουν. Σε συνέχεια της ανάλυσης του δεύτερου κεφαλαίου, αναλύονται τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά τους, ενώ παράλληλα παρατίθενται και τα σημαντικότερα στοιχεία τους, σε σχέση με την εν γένει παρουσία τους στη χώρα.

Το τρίτο κεφάλαιο της μεταπτυχιακή διατριβή, το οποίο φέρει τίτλο «Οικονομική Κρίση και Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις», συνδέει την οικονομική κρίση με τις

επιδράσεις της στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (επιπτώσεις, δυσχέρειες), παράλληλα με τη διατύπωση μέτρων προς αυτές τις εταιρικές οντότητες που έχουν αναληφθεί τόσο από την Ευρωπαϊκή Ένωση, όσο και από το ελληνικό κράτος. Προχωρώντας στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας, που αναφέρεται στους τρόπους ανάπτυξης και βιωσιμότητας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, αποτυπώνονται τα βασικότερα διορθωτικά – βελτιωτικά μέτρα, παρατίθεται ο τρόπος λήψης τους, καθώς επίσης και το περιεχόμενό τους, ως προς την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης από τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, με μεθόδους όπως είναι, η εισαγωγή καινοτόμων δράσεων, η υιοθέτηση στρατηγικής εξωστρέφειας, αλλά και η αναζήτηση εναλλακτικών μορφών χρηματοδότησης.

Η μεταπτυχιακή διατριβή ολοκληρώνεται με το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο στο οποίο, διατυπώνονται τα κυριότερα συμπεράσματα από την έρευνα που διεξήχθη, με παράλληλα παράθεση πρακτικών και αντικειμενικών προτάσεων αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης από τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.

Κεφάλαιο 1

Οικονομική Κρίση

1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης

Τα τελευταία έτη γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη αναφορά στην έννοια και στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, στην κοινωνική και οικονομική ζωή των πολιτών όλου του πλανήτη καθώς επίσης και στην ένταση των επιπτώσεων αυτών (Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, 2011, Σελ: 83 – 84). Η έννοια της οικονομικής κρίσης κατά συνέπεια αναφέρεται σε μια,

«παγκόσμιου χαρακτήρα διαφοροποιημένη και ποικίλα κατάσταση, σύμφωνα με την οποία, τα πιστωτικά – οικονομικά ιδρύματα ή τα κέρδη αυτών, χάνουν ένα πολύ σημαντικό μέρος της αξίας τους».

Ο ανωτέρω ορισμός που αποδίδεται στην οικονομική κρίση έχει περισσότερο χρηματοοικονομικό – χρηματοπιστωτικό χαρακτήρα, χωρίς να εμπεριέχονται οι ευρύτερες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις αυτής. Ένας ακόμη ορισμός που χρησιμοποιείται για να αποδώσει την έννοια της οικονομικής κρίσης, είναι και αυτός που αποτυπώνει (Κότιος, Παυλίδης, 2012, Σελ: 22 – 23), «εκείνο το φαινόμενο κατά το οποίο μια οικονομία χαρακτηρίζεται από μια διαρκή και αισθητή μείωση της οικονομικής της δραστηριότητας, με την τελευταία να αναφέρεται σε όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη της οικονομίας, όπως είναι η απασχόληση, το Εθνικό Προϊόν, οι τιμές των προϊόντων, οι επενδύσεις κ.λπ.»

Κατά τη διάρκεια των ετών, ένα μεγάλο πλήθος ερευνητών και οικονομολόγων μελετητών, διενήργησαν έρευνες και εκπόνησαν εργασίες και μελέτες οι οποίες αναφέρονταν στην πραγματική έννοια της οικονομικής κρίσης, όχι όμως ως ένας στείρος ορισμός, αλλά ως μια έννοια με βαθύτερο νόημα που επικεντρώνεται κυρίως στις αιτίες αρχικά και στους τρόπους μετέπειτα που το φαινόμενο αυτό επέδρασε στη ζωή των ατόμων και των κοινωνιών (Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ., 2012, Σελ: 56 – 59). Εντούτοις όμως, παρά τις συντονισμένες και άρτια

καταρτισμένες προσπάθειες εκπόνησης των μελετών αυτών και των ερευνών, δεν έχει προκύψει κάποιο αποτέλεσμα το οποίο θα έχει χαρακτήρα αρχικά οριστικό και κυρίως ενιαίο. Ο ενιαίος χαρακτήρας εντοπίζεται στην αναζήτηση των αιτιών και των επιπτώσεων εκείνων που πραγματικά υφίστανται για μια κοινωνία και οικονομία και η έλλειψη αυτής της ενότητας επέρχεται κυρίως ως άμεση συνέπεια μιας σειράς παραμέτρων, με επίκεντρο τους ίδιους τους ερευνητές και το πρίσμα υπό το οποίο μελετούν το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης. Μολαταύτα, οι μελέτες και οι έρευνες συνεχίζονται εξίσου εντατικά, ώστε να προκύψει ένα ασφαλές και ενιαίο συμπέρασμα ως προς την οικονομική κρίση και κυρίως, την παράθεση των τρόπων και των μεθόδων μέσω των οποίων θα υπάρχει μελλοντικά η άμεση και αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή της (Askenazy, Cohen, 2010, Σελ: 285 – 287).

1.2 Μορφές Οικονομικής Κρίσης

Οι κατηγορίες στις οποίες μπορούν οι οικονομικές κρίσεις να διακριθούν, εξαρτώνται από μια σειρά παραγόντων, οι οποίοι άπτονται της φύσεως αυτών, της γεωγραφικής έκτασης που λαμβάνουν, της έντασης του φαινομένου, της χρονικής του διάρκειας, αλλά και του αντίκτυπου που έχει σε οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο. Προκειμένου να επιτευχθεί η αποτελεσματικότερη μελέτη του φαινομένου της οικονομικής κρίσης, αυτό μπορεί να κατηγοριοποιηθεί στα κάτωθι (Askenazy, Cohen, 2010, Σελ: 131 – 132):

- ✓ Συγκυριακές και αναπτυξιακές οικονομικές κρίσεις
- ✓ Πληθωριστικές οικονομικές κρίσεις
- ✓ Οικονομικές κρίσεις επί των αγορών των αγαθών
- ✓ Οικονομικές κρίσεις με επίκεντρο το δημόσιο χρέος των κρατών
- ✓ Συναλλαγματικές οικονομικές κρίσεις
- ✓ Τραπεζικές – Πιστωτικές οικονομικές κρίσεις
- ✓ Χρηματιστηριακές οικονομικές κρίσεις

Οι ανωτέρω διακρίσεις των οικονομικών κρίσεων, έχουν ως επίκεντρό τους τον τύπο της δυσμενούς κατάστασης που έχει δημιουργηθεί. Παράλληλα, οι οικονομικές κρίσεις όμως μπορούν να χαρακτηρισθούν και βάσει της προέλευσης αλλά και της έκτασής τους σε εθνικές ή περιφερειακές, ανάλογα με τον αριθμό των κρατών στις οποίες διαχέονται (Κότιος, Παυλίδης, 2012, Σελ: 36 – 37). Ο σημαντικός βαθμός

εξωστρέφειας που διέπει την οικονομία μιας χώρας αποτελεί και έναν ιδιαίτερα επιβαρυντικό παράγοντα, ως προς τη δυσμενή επίδραση που μπορεί να υπάρξει από την έκθεσή της σε μια οικονομική κρίση. Θα πρέπει ασφαλώς να σημειωθεί ότι, συνέπεια της παγκοσμιοποίησης και ουσιαστικά της ενοποίησης των συναλλαγών μέσω των διεθνών συστημάτων και του εμπορίου, η αρνητική επίδραση μιας σημαντικής οικονομικής κρίσης στις χώρες όλου του κόσμου αποτελεί ένα αναμφισβήτητο γεγονός. Αυτό επιβεβαιώθηκε με τον πλέον αντιπροσωπευτικό τρόπο, μέσω της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2007 στις Η.Π.Α. και επέδρασε καταλυτικά σε όλες σχεδόν τις παγκόσμιες οικονομίες (Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ., 2012, Σελ: 111).

1.3 Αιτίες Δημιουργίας Οικονομικής Κρίσης

Η μελέτη της οικονομικής κρίσης ως ενός διαχρονικού και με διεθνή χαρακτήρα φαινομένου, για κάθε μελετητή και ερευνητή, ξεκινάει από την αναζήτηση των αιτιών που οδήγησαν στην εμφάνισή της (Askenazy, Cohen, 2010, Σελ: 134 – 135). Όμως, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να υπάρξει η απαραίτητη επισήμανση: τα πραγματικά αίτια των οικονομικών κρίσεων δεν μπορούν να διατυπωθούν με σαφήνεια και με ακρίβεια για το λόγο πως, πραγματικά δεν υφίστανται. Η κάθε οικονομική κρίση που δημιουργείται, έχει τις δικές της αιτίες και προκαλείται από διαφορετικούς παράγοντες, οι οποίοι ανάλογα με τη χρονική περίοδο εμφάνισης και μελέτης τους, παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση. Υπάρχουν και εκείνες οι περιπτώσεις όπου, μεταξύ δυο (2) ή περισσότερων οικονομικών κρίσεων παρουσιάστηκαν ίδιες ή παρόμοιες αιτίες που οδήγησαν στη δημιουργία τους. Όμως, πάντοτε, σε κάθε εξεταζόμενη περίπτωση, θα υπάρχουν και εκείνοι οι διαφορετικοί παράγοντες που θα προσδίδουν στην οικονομική κρίση τον οικείο της χαρακτήρα και μορφή.

Η βάση επί της οποίας διεξάγεται η διαχρονική μελέτη όλων των οικονομικών κρίσεων σε παγκόσμιο επίπεδο είναι η εμφάνιση ορισμένων παραγόντων που χαρακτηρίζονται ως «εσωτερικοί» ή «εξωτερικοί» (Stiglitz, 2000, Σελ: 2 – 6) . Υπό το πρίσμα της έννοιας των εσωτερικών παραγόντων, γίνεται αναφορά στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η οικονομία μιας χώρας, το οποίο περιλαμβάνει κυρίως τις εγχώριες χρηματαγορές και το σύστημα που διέπει τις συναλλαγές εντός αυτού. Από την άλλη πλευρά, οι εξωτερικοί παράγοντες σχετίζονται με τη λειτουργία

φορέων και θεσμών που επηρεάζουν τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, παράλληλα με τον τρόπο δομής και δράσης του νομισματικού συστήματος.

Είτε η αναφορά των αιτιών γίνεται σε εσωτερικούς παράγοντες, είτε σε εξωτερικούς, οι άξονες επί των οποίων δημιουργούνται οι προϋποθέσεις εμφάνισης της οικονομικής κρίσης είναι οι ίδιοι (Summers, 2000, Σελ: 3 – 12). Σε κάποιες περιπτώσεις είναι η κρίση χρέους που μπορεί να πλήττει μια πολύ μεγάλη οικονομικά χώρα του πλανήτη, ενώ σε κάποιες άλλες περιπτώσεις μπορεί να είναι η κρίση που παρουσιάζει το χρηματοπιστωτικό σύστημα αυτής της χώρας. Διαχρονικά, οικονομικές κρίσεις έχουν δημιουργηθεί συνέπεια της έναρξης πολεμικών συγκρούσεων σε έναν περισσότερο διεθνοποιημένο βαθμό, ή συνέπεια της εμφάνισης σημαντικών ανισοτήτων που υπάρχουν μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων μιας χώρας, το οποίο έχει άμεση επίπτωση και στην οικονομία της.

Κατά συνέπεια, ανεξάρτητα από την πραγματική αιτία ή αιτίες, που μπορεί να οδήγησαν στη δημιουργία και διαρροή μιας οικονομικής κρίσης, το σημαντικότερο στοιχείο που θα πρέπει να επισημανθεί είναι η αλληλένδετη σχέση που μπορεί να υπάρχει ανάμεσά τους. Η σχέση αυτή μάλιστα θα πρέπει να είναι αρκετά ισχυρή και με έντονο χαρακτήρα, μιας και μόνο μέσω της συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης των αιτιών αυτών προκαλούνται φαινόμενα οικονομικών κρίσεων αρκετά ανθεκτικά ώστε να επιβληθούν και να διαρρεύσουν σε ευρύτερο διεθνές επίπεδο.

1.4 Η Οικονομική Κρίση στην Ελλάδα

1.4.1 Κυριότερα Προβλήματα Ελληνικής Οικονομίας

Η ελληνική οικονομία, έως και το 2008 θεωρείτο, όπως και οι περισσότερες οικονομίες που ανήκαν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ως άκρως αξιόπιστη και ισχυρή. Παρά τους κλυδωνισμούς που δεχόταν, συνέπεια των σημαντικών επιπτώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, η Ελλάδα είχε θετικές αξιολογήσεις ως προς την πιστοληπτική της ικανότητα και το επιχειρηματικό – οικονομικό της περιβάλλον (Γαλενιάνος, 2015, Σελ: 8 – 10). Όμως, από τα μέσα του 2009 και έπειτα, η Ελλάδα άρχισε να λαμβάνει αρκετές αξιολογήσεις οι οποίες ανέφεραν πως οι πιθανότητες επαρκούς ελέγχου του χρέους της ήταν πολύ μικρές, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα με το εξωτερικό δημόσιό της χρέος και με την εξυπηρέτησή του. Επομένως, προκειμένου να μπορέσει το κράτος να αποπληρώσει, τόσο τις εγχώριες όσο και τις εξωτερικές του υποχρεώσεις, καλείτο να προβαίνει συνεχώς

στη σύναψη νέων δανείων, με όσο πιο δυσμενείς όρους (Κορρές, Λαδιάς, Κόκκινου, 2015, Σελ: 301 – 316).

Πέραν όμως της ανωτέρω σημαντικής αιτίας που προκάλεσε ένα μεγάλο μέρος του οικονομικού προβλήματος της Ελλάδος, υπήρχαν και μια σειρά από άλλα προβλήματα, τα οποία επέτειναν την οικονομική κρίση και δυσχέραιναν ακόμη περισσότερο την κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας. Τα προβλήματα αυτά αναφέρονταν:

- ✓ Στην κακή και μη αποδοτική δημοσιονομική διαχείριση της Ελλάδος, ως αποτέλεσμα κυρίως της αδυναμίας και σε αρκετές περιπτώσεις της αναβλητικότητας από την πλευρά των αρμόδιων κρατικών αρχών επίλυσης του καίριου ζητήματος του ελλείμματος της χώρας (Nelson, Belkin, Mix, 2011, Σελ: 3 – 18)
- ✓ Στη μη εισαγωγή μεταρρυθμίσεων, σε όλους τους τομείς της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας, μέσω των οποίων θα μπορούσε να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα της χώρας. Παράλληλα, ένα καίριο πρόβλημα που αντιμετώπιζε η χώρα είναι και το μέγεθος του δημόσιου τομέα, το οποίο βρίσκεται σε αναντιστοιχία την περίοδο εκείνη (2009), σε σχέση με τις πραγματικές ανάγκες που υπάρχουν και με τις υπηρεσίες που παρέχονται.
- ✓ Επίσης, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες και αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας, αντιμετώπιζαν σημαντικά προβλήματα ρευστότητας και χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων τους, με συνέπεια την επιδείνωση βασικών οικονομικών μεγεθών όπως είναι, ο πληθωρισμός και η ανεργία, αποτρέποντας τις όποιες αναπτυξιακές προσπάθειες.
- ✓ Το υψηλό κόστος δανεισμού – χρηματοδότησης των επιχειρήσεων από τα πιστωτικά ιδρύματα, το οποίο κατά τη διάρκεια του 2009 κυμαινόταν από 7% - 11% και λαμβάνοντας υπόψιν και το μέγεθος του πληθωρισμού είναι σαφές πως, το κόστος αυτό ήταν ακόμη υψηλότερο (Γαλενιάνος, 2015, Σελ: 13 – 15).

1.4.2 Επιρροή της Οικονομικής Κρίσης στην Οικονομία

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην οικονομία της Ελλάδος υπήρξαν πολλαπλές, σημαντικές και πολυεπίπεδες και θα μπορούσαν συνοπτικά να αποτυπωθούν στα κάτωθι:

- ✓ Από το Μάιο του 2010 και έπειτα, απαγορεύθηκε στην Ελλάδα να δανεισθεί από τις αγορές, μέσω της έκδοσης νέων ομολόγων, ως αποτέλεσμα κυρίως του ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης, το οποίο το 2009 ανερχόταν στο 15,4% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.) της, αλλά και του χρέους της Γενικής Κυβερνήσεως, το οποίο ανερχόταν στο 143% του Α.Ε.Π. το 2010.
- ✓ Επίσης, το ίδιο έτος, η Ελλάδα αναγκάστηκε να προσφύγει στη συνδρομή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (Δ.Ν.Τ.), προκειμένου να αναχρηματοδοτήσει του δημόσιο χρέος της, μέσω της σύναψης νέων δανείων (Alpha Bank: 2011, Σελ 7 – 8).
- ✓ Στον τομέα των επιχειρήσεων της Ελλάδος και σύμφωνα με έρευνα που διεξήχθη από το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (Ι.Ο.Β.Ε.), κατά το 2010, έτος κατά το οποίο η ένταση και η επιπτώσεις της κρίσης ήταν περισσότερο εμφανείς και έντονες από οποιοδήποτε άλλο έτος, οι απώλειες επί των εσόδων του συνόλου των επιχειρήσεων ανήλθε σε ποσοστό 5,5%. Ο κατασκευαστικός κλάδος ήταν αυτός που είχε τις μεγαλύτερες απώλειες, με ποσοστό 18% και ακολουθούσαν το λιανικό εμπόριο με 10%, η παροχή υπηρεσιών με 6,4% και η βιομηχανία (μεταποίηση), με 3,3%.
- ✓ Επίσης, στην ίδια έρευνα που διεξήχθη και αναφερόταν στην πορεία των κερδών των επιχειρήσεων για το έτος 2010, οι απώλειές τους ήταν ακόμη υψηλότερες σε σχέση με τις πωλήσεις τους, με τον κατασκευαστικό κλάδο να χάνει ένα ποσοστό 24%, τις υπηρεσίες να χάνουν ποσοστό 35% και το λιανικό εμπόριο 17%.
- ✓ Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στον κλάδο του εμπορίου και της βιομηχανίας και οι οποίες αποτελούν σχεδόν το 80% του συνόλου των επιχειρήσεων της Ελλάδος, παρουσίαζαν αρνητική εικόνα.
- ✓ Τέλος, το σημαντικότερο πρόβλημα κατά το έτος 2010 αντιμετώπιζαν όσες επιχειρήσεις ανήκαν στην κατηγορία των μεσαίου μεγέθους εταιρειών (50 – 249 άτομα), οι οποίες παρουσίαζαν την πιο έντονη αρνητική εικόνα, εν συγκρίσει με τις επιχειρήσεις στις οποίες εργάζονταν έως εννέα (9) άτομα, ενώ αντίθετα θετική ήταν η εικόνα για τις επιχειρήσεις με προσωπικό άνω των 250 ατόμων (Ι.Ο.Β.Ε., 2012, Σελ: 16 – 17).

1.4.3 Επιρροή της Οικονομικής Κρίσης στην Κοινωνία

Πέραν των επιδράσεων της οικονομικής κρίσης στην ελληνική οικονομία, σαφείς και έντονες ήταν και οι επιδράσεις της και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Οι

κοινωνικές επιπτώσεις της κρίσης επικεντρώθηκαν σε ζητήματα που αφορούσαν (I.O.B.E., 2012, Σελ: 29 – 33):

- ✓ τη σημαντική αύξηση της ανεργίας, συνέπεια της μείωσης του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων, της ύπαρξης ζημιών αντί για κερδών από τις επιχειρηματικές δραστηριότητες και σε ορισμένες περιπτώσεις, της οριστικής διακοπής της λειτουργίας τους.
- ✓ τη συνέχιση της εργασίας από όσους έχουν κατοχυρώσει συνταξιοδοτικά δικαιώματα, μιας και κρίνουν πως είναι αδύνατον με το ποσό των συντάξιμων αποδοχών να επιβιώσουν και κατά συνέπεια να αρνούνται να το λάβουν και να εξακολουθούν να εργάζονται, με κίνδυνο της σωματικής και ψυχικής τους ακεραιότητας.
- ✓ την αύξηση των αυτοκτονιών των ατόμων, όπου στην Ελλάδα, ειδικά τη διετία 2009 – 2010, το ποσοστό των αυτοχειριών αυξήθηκε κατά 15%, εν συγκρίσει με το χρονικό διάστημα 2007 – 2008. Οι αυτοχειρίες οφείλονταν, τόσο στην οικονομική κρίση που δυσχέρανε τη διαβίωση των ατόμων, όσο και στην απώλεια της θέσης εργασίας ή το κλείσιμο των επιχειρήσεών τους.

Οι σημαντικότερες όμως επιπτώσεις που επήλθαν στην ελληνική κοινωνία, συνέπεια της οικονομικής κρίσης ήταν στο ζήτημα που αφορούσε το σύστημα κοινωνικής προστασίας των πολιτών (Παπαθεοδώρου Χ. Δαφέρμος Γ., 2010β, Σελ: 106 – 111). Με την έναρξη της οικονομικής κρίσης, το σύστημα κοινωνικής προστασίας κλήθηκε να καλύψει τις αυξημένες ανάγκες και κυρίως, την αύξηση των επιδομάτων ανεργίας συνέπεια της συρρίκνωσης της απασχόλησης και της αύξησης της ανεργίας. Επίσης, οι σημαντικές μειώσεις που επήλθαν επί των μέσων εισοδημάτων των πολιτών, ένεκα της οικονομικής κρίσης, οδήγησαν σε χαμηλότερα επίπεδα φτώχειας και στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης ενός σημαντικού ποσοστού του πληθυσμού της χώρας. Οι κοινωνικές παροχές και τα μεγέθη των συντάξεων προς τους πολίτες μειώθηκαν σημαντικά, έπειτα από την εμφάνιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης και περισσότερο, έπειτα από την είσοδο του Δ.Ν.Τ. στα προγράμματα χρηματοδότησης της χώρας.

1.5 Σύνοψη Κεφαλαίου

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου ήταν να παρουσιάσει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης αρχικά σε θεωρητικό επίπεδο και κατόπιν να περιγράψει την

επίδραση που αυτή άσκησε στην Ελλάδα, τόσο στην οικονομία όσο και στην κοινωνία γενικότερα. Παρατέθηκαν διαφορετικοί ορισμοί ως προς την οικονομική κρίση, σύμφωνα με μελέτες και έρευνες που έχουν διεξαχθεί διαχρονικά από πλήθος μελετητών και ερευνητών. Παράλληλα, αναλύθηκαν οι μορφές και οι αιτίες της οικονομικής κρίσης, όχι μόνο αυτής που έως και σήμερα οι συνέπειές της είναι εμφανείς σε όλα τα επίπεδα, αλλά όλων των κρίσεων, έτσι όπως αυτές εκδηλώθηκαν σε βάθος χρόνου. Κάθε οικονομική κρίση παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά και στοιχεία όμως, σε όλες τις κρίσεις υπάρχει μια κοινή βάση στοιχείων, που προέρχονται είτε από το εσωτερικό είτε από το εξωτερικό περιβάλλον των χωρών.

Στη συνέχεια του πρώτου κεφαλαίου, παρατέθηκαν και αναλύθηκαν τα κυριότερα προβλήματα που δημιούργησε η οικονομική κρίση στην Ελλάδα, σε επίπεδο οικονομίας, αλλά και σε επίπεδο κοινωνίας. Είναι σαφές πως, οι επιδράσεις αυτές υπήρξαν άμεσες και κυρίως δημιούργησαν ένα ιδιαίτερα επιβλαβές για τους πολίτες περιβάλλον διαβίωσης. Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν και τις επιβαρύνσεις που οι πολίτες της Ελλάδος κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν, στα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης, αποτέλεσαν το πεδίο μελέτης και έρευνας, του δεύτερου μισού του πρώτου κεφαλαίου της υπόψη μεταπτυχιακή διατριβή.

Κεφάλαιο 2

Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

2.1 Ορισμός Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Ως θεμελιώδης χαρακτηρίζεται ο ρόλος των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, τόσο στην ελληνική όσο και στην ευρωπαϊκή επικράτεια, αποτελώντας αυτές οι εταιρικές μονάδες τη ραχοκοκαλιά του συνόλου της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Μέσα από την ίδρυση, τη λειτουργία και την ανάπτυξη των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΙΜΕ – ΓΣΕΒΕΕ, 2009, Σελ: 12 – 13):

- ✓ προάγεται η κοινωνική σταθερότητα και εξασφαλίζεται ένας υψηλός ρυθμός βιώσιμης ανάπτυξης
- ✓ αντιμετωπίζεται με τον πλέον αποτελεσματικό τρόπο το φαινόμενο της ανεργίας, αλλά και όλων εκείνων των προβλημάτων τα οποία η τελευταία μπορεί να προκαλέσει, δημιουργώντας παράλληλα οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις νέες θέσεις απασχόλησης
- ✓ ενισχύεται η διεθνής ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων, τόσο εντός της ίδιας χώρας, όσο και μεταξύ των κρατών – μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με το ρόλο επομένως των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων να αναβαθμίζεται ολοένα και περισσότερο και τη σημασία τους να υπερθεματίζεται σε όλα τα επίπεδα, η μελέτη και διερεύνηση των επιπτώσεων της λειτουργίας τους σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, αποτελεί πλέον βασική προτεραιότητα. Ποια είναι όμως η πραγματική έννοια των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων;

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ως Μικρομεσαία Επιχείρηση θεωρείται (Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003, Σελ: 1 – 6) :

«κάθε μονάδα, ανεξάρτητα από τη νομική της μορφή, που ασκεί οικονομική δραστηριότητα τηρώντας τα όρια αναφορικά με τον αριθμό του προσωπικού και, είτε εκείνα του κύκλου εργασιών, είτε τα όρια του συνόλου του ισολογισμού».

Κατά συνέπεια, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, λαμβάνοντας υπόψιν τον ανωτέρω ορισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διακρίνονται στις ακόλουθες κατηγορίες (ΙΜΕ – ΓΣΕΒΕΕ, 2009, Σελ: 16):

- ✓ Μεσαίες Επιχειρήσεις: Διαθέτουν αριθμό εργαζόμενων μεταξύ 50 και 249 ατόμων, ενώ το όριο του Κύκλου Εργασιών που έχουν ανέρχεται στα 50 εκατομμύρια ευρώ και το όριο του Ισολογισμού στα 43 εκατομμύρια ευρώ.
- ✓ Μικρές επιχειρήσεις: Διαθέτουν αριθμό εργαζόμενων μεταξύ 10 και 49 ατόμων, ενώ το όριο του Κύκλου Εργασιών και του συνόλου του Ισολογισμού ανέρχεται στα 10 εκατομμύρια ευρώ.
- ✓ Πολύ Μικρές ή Μικροεπιχειρήσεις: Διαθέτουν αριθμό εργαζόμενων μικρότερο των 10 ατόμων και για τις επιχειρήσεις αυτές έχει εισαχθεί ένα όριο 2 εκατομμυρίων ευρώ ως προς τον Κύκλο Εργασιών τους, αλλά και το σύνολο του Ισολογισμού τους.

Επίσης, ένας εκ των παραγόντων που χρησιμοποιούνται για τον χαρακτηρισμό των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, είναι και ο αριθμός των εργαζόμενων σε αυτές, ως προς την τήρησή του (Μηλιαράκης, 2009, Σελ: 46 – 47). Ο αριθμός των ατόμων που εργάζονται στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αναφέρεται σε όσους παρέχουν έργο ή υπηρεσίες υπό μορφή πλήρους απασχόλησης, είτε σε αυτή είτε για λογαριασμό αυτής σε κάποια άλλη επιχείρηση, καθ' όλη τη διάρκεια ενός έτους. Η μέτρησή τους αντιστοιχεί στον αριθμό των Ετήσιων Μονάδων Εργασίας (ΕΜΕ) και ακόμη και στις περιπτώσεις όπου άτομα που δεν εργάστηκαν για ολόκληρο το έτος (μερική απασχόληση ή εποχικοί), αντιστοιχούν σε κλάσματα των Ετήσιων Μονάδων Εργασίας. Σε αυτό τον αριθμό των απασχολούμενων περιλαμβάνονται:

- ✓ όσους εργάζονται ως μισθωτοί στην υπό εξέταση επιχείρηση
- ✓ όλα τα άτομα που εργάζονται στην επιχείρηση, έχουν μια σχέση εξάρτησης από αυτή και παράλληλα εξομοιώνονται με μισθωτούς εργαζόμενους, σύμφωνα με το εκάστοτε εθνικό δίκαιο
- ✓ όσους είναι ιδιοκτήτες που τους ανήκει μια επιχείρηση

- ✓ όσοι είναι εταίροι που ασκούν μια δραστηριότητα σε τακτική βάση εντός της επιχείρησης και αποκτούν οικονομικά πλεονεκτήματα από αυτή.

2.2 Φύση – Χαρακτηριστικά Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις διαθέτουν μια σειρά από χαρακτηριστικά τα οποία και αναφέρονται (Ματσατσίνης, Γρηγορούδης, Ζοπουνίδης, Γαγάνης, 2010, Σελ: 63 – 66):

- ✓ Το οργανωτικό σύστημα διοίκησης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων είναι υπό ανάπτυξη
- ✓ Ο εκάστοτε ιδιοκτήτης μιας Μικρομεσαίας Επιχείρησης καταφέρνει να μάθει την ίδια του την επιχείρηση και να αποκτήσει γνώσεις για αυτή, επιλύοντας τα προβλήματα που παρουσιάζονται και τα οποία σε πολλές περιπτώσεις καλείται να αντιμετωπίσει για πρώτη φορά
- ✓ Συνέπεια της στέρησης της δυνατότητας λήψης επιχειρηματικών αποφάσεων που έχουν περισσότερο τυποποιημένο χαρακτήρα, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις σε πολλές περιπτώσεις παρουσιάζουν δυσκολίες ως προς την επίλυση ποικίλων πρακτικών καθημερινών προβλημάτων
- ✓ Επίσης, ένα πλήθος επιχειρηματικών αποφάσεων των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων έχουν περισσότερο προσωπικό χαρακτήρα και δεν στηρίζονται στην οργανωτική δομή που μπορεί να διέπει την επιχείρηση. Σε συνέχεια αυτής της κατάστασης, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις παρουσιάζουν και το πρόβλημα του περιορισμού άσκησης διοικητικών δυνατοτήτων, μιας και αυτές ενσωματώνονται στην πλήρη εξουσία του ιδιοκτήτη.
- ✓ Το ανωτέρω ζήτημα της λήψης αποφάσεων, συνεπικουρείται επίσης και από την παράλληλη άσκηση ιδιοκτησίας και διοίκησης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, δημιουργείται μια σύγχυση στους εργαζόμενους με συνέπεια οι επιχειρηματικοί στόχοι να μην είναι διαφανείς και οι εργαζόμενοι να μην αποδίδουν το μέγιστο των δυνατοτήτων τους.
- ✓ Ο ρόλος που διαδραματίζει ο ιδιοκτήτης μιας Μικρομεσαίας Επιχείρησης είναι εξαιρετικά σημαντικός. Στην περίπτωση αυτής της μορφής των επιχειρήσεων, ο βαθμός ανάπτυξης της δεν εξαρτάται από το προϊόν ή την υπηρεσία που παρέχεται, αλλά από το βαθμό δραστηριοποίησης του ίδιου του ιδιοκτήτη.

Λόγω του μεγέθους τους, οι επιχειρήσεις αυτές δεν δημιουργούν στον καταναλωτή μια ταύτιση με το προϊόν ή την υπηρεσία και κατά συνέπεια απαιτείται η μεγάλη δραστηριοποίηση του ιδιοκτήτη, ώστε η επιχείρηση να αναπτύσσεται συνεχώς και να καινοτομεί.

- ✓ Τέλος, συνέπεια του μεγέθους τους, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις δεν αποτελούν πόλο έλξης για εκείνα τα στελέχη που επιθυμούν να εξελιχθούν και να αναπτυχθούν επαγγελματικά, προσβλέποντας στην απασχόλησή τους σε κάποια πολυεθνική ή μεγαλύτερη επιχείρηση.

2.3 Σημασία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Η σημασία και ο ρόλος τον οποίο οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις διαδραματίζουν σε μια οικονομία, ανεξάρτητα από το μέγεθός της παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλό βαθμό. Ο λόγος έγκειται στο γεγονός πως, αυτού του μεγέθους οι επιχειρηματικές οντότητες αποτελούν το 97% σχεδόν των επιχειρήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, υλοποιώντας το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγών που διεξάγονται και απασχολώντας παράλληλα ένα πολύ σημαντικό τμήμα του παγκόσμιου ανθρώπινου δυναμικού (Storey, Greene, Χασσίδ, Φαφαλιού, 2013, Σελ: 388 – 389). Τα τελευταία όμως έτη, συνέπεια της οικονομικής κρίσης και των επιπτώσεων που αυτή επέφερε στον επιχειρηματικό κλάδο, τόσο ο αριθμός όσο και η δραστηριότητα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων παρουσίασαν κάμψη. Αυτή η πτώση επηρέασε σημαντικά την κοινωνικοοικονομική κατάσταση στο σύνολό της, με την ευχή μελλοντικά, να υπάρξει βελτίωση σε αυτό το τμήμα, προκειμένου να ανακάμψουν οι οικονομίες και να βελτιωθεί και η θέση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων.

Είναι σαφές πως, η οικονομική κρίση έχει ασκήσει σημαντική αρνητική επιρροή στη λειτουργία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην άσκηση δραστηριότητας από την πλευρά τους και στη διαμόρφωση σημαντικών οικονομικών μεγεθών για την οικονομία. Τα προβλήματα που κλήθηκαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης ήταν αρκετά, σε πλήθος και ένταση. Έλλειψη ρευστότητας, υψηλή φορολογία, υψηλό λειτουργικό κόστος, έντονος ανταγωνισμός από προϊόντα χαμηλού κόστους και μείωση της ζήτησης από την πλευρά των καταναλωτών, ήταν εκείνα τα προβλήματα που κλήθηκαν οι διοικήσεις των επιχειρήσεων να διαχειρισθούν και να φέρουν εις πέρας (IN.EM.Y - E.Σ.Ε.Ε., 2017, Σελ: 185 – 191).

Μια βελτίωση στην πορεία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων θα μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη λήψη και κυρίως εφαρμογή, μιας σειράς διαρθρωτικών μέτρων, τόσο από τις ίδιες τις επιχειρήσεις όσο και από τους κρατικούς φορείς. Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις παρουσιάζουν το σημαντικό πλεονέκτημα πως, συνέπεια του μικρού τους μεγέθους έχουν τη δυνατότητα της μείωσης των γραφειοκρατικών διαδικασιών, ενώ παράλληλα, μέσω του υψηλού ανελαστικού κόστους που παρουσιάζουν, να συναντούν μικρότερα και λιγότερα σε πλήθος εμπόδια, προκειμένου να εισέλθουν στην αγορά εργασίας. Η σημαντικότητα του μικρού τους μεγέθους έγκειται επίσης και στο γεγονός πως έχουν τη δυνατότητα να μπορούν και να εντοπίζουν αλλά και να εκμεταλλεύονται εκείνα τα μη αξιοποιήσιμα τμήματα της αγοράς, τα οποία δεν βρίσκονται σε άμεση και στενή συνάρτηση με τις τραπεζικές πιστώσεις (ΙΝ.ΕΜ.Υ - Ε.Σ.Ε.Ε., 2017, Σελ: 185 – 191).

Επίσης, ένα ακόμη στοιχείο που αναδεικνύει τη σημαντικότητα των επιχειρήσεων αυτών είναι πως, λόγω ακριβώς του μικρού τους μεγέθους μπορούν να ξεχωρίσουν στην παραγωγή προϊόντων ή στην προσφορά υπηρεσιών σε τομείς που άλλες μεγαλύτερες επιχειρήσεις δεν προβαίνουν, αποκτώντας αυτόματα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Αυτό ακριβώς το πλεονέκτημα που αποκομίζουν οδηγεί στη δημιουργία οικονομιών κλίμακας και παράλληλα στη μείωση του κόστους παραγωγής και πώλησης των προϊόντων, με άμεσες θετικές επιπτώσεις, τόσο στην οικονομία, όσο και στο εισόδημα των καταναλωτών.

2.4 Πλεονεκτήματα – Μειονεκτήματα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Όπως όλες οι μορφές επιχειρηματικής δραστηριότητας, έτσι και οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, παρουσιάζουν μια σειρά από πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, τα οποία θα μπορούσαν να συνοψισθούν στα κάτωθι:

✓ Πλεονεκτήματα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

1. Αξιοποίηση Επιχειρηματικών Ταλέντων.

Μέσα από την ενασχόληση ενός ατόμου με την επιχειρηματικότητα, υπάρχουν οι πιθανότητες και προϋποθέσεις ανάδειξης του επιχειρηματικού του ταλέντου, χωρίς όμως πάντοτε να ισχύει δογματικά πως όποιος δραστηριοποιείται επιχειρηματικά μπορεί να χαρακτηριστεί και ως «ταλέντο» (Κριεμάδης, 2011, Σελ: 114 – 116).

2. Απασχόληση των παραγωγικών συντελεστών και ιδίως των φυσικών πόρων του ανθρώπινου δυναμικού.

Η ίδρυση και λειτουργία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων παρέχει τη δυνατότητα της απασχόλησης ενός αριθμού εργαζόμενων, με τη σημαντικότητα αυτού του πλεονεκτήματος να είναι ακόμη υψηλότερη ειδικά σε εκείνες τις περιπτώσεις όπου οι επιχειρήσεις αυτές λειτουργούν μακριά από αστικά και γεωγραφικά κέντρα.

3. Βέλτιστη εξυπηρέτηση των καταναλωτών.

Βασικό πλεονέκτημα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων είναι, η δυνατότητα της ευελιξίας που διαθέτουν, ως προς την τελική τους επιλογή στον τόπο εγκατάστασης και λειτουργίας τους, με σκοπό την εξυπηρέτηση των καταναλωτικών αναγκών. Μέσω αυτής της μετεγκατάστασης, ο επιχειρηματίας έχει τη δυνατότητα να αφογκραστεί τις ανάγκες των πελατών, να διαμορφώσει με αυτούς πιο προσωπικές σχέσεις και να προβάλλει άμεσα τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες του (Storey, Greene, Χασσίδ, Φαφαλιού, 2013, Σελ: 468 – 470).

4. Άμεση εποπτεία του ανθρώπινου δυναμικού.

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις διακρίνονται για το μικρό σχετικά στην πλειοψηφία τους αριθμό εργαζόμενων που απασχολούν. Κατά συνέπεια, υπό αυτές τις προϋποθέσεις, ο επιχειρηματίας έχει τη δυνατότητα να επιβλέπει προσωπικά και να παρέχει τις κατάλληλες οδηγίες προς τους εργαζόμενους, προκειμένου να αποφεύγονται τα σφάλματα και η άσκοπη δαπάνη χρηματικών πόρων. Παράλληλα, μέσω αυτής της εποπτείας που ασκεί, ο επιχειρηματίας έχει τη δυνατότητα να αναπτύσσει και καλύτερες, πιο προσωπικές, σχέσεις με τους εργαζόμενους, δημιουργώντας ένα κλίμα αμοιβαίας εμπιστοσύνης και σεβασμού.

5. Εισαγωγή καινοτομιών.

Εκ των βασικότερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων είναι και ο ρόλος της άσκησης καινοτόμου δράσης που μπορούν να αναλάβουν, συνέπεια του μικρού και ευέλικτου μεγέθους τους (Κριεμάδης, 2011, Σελ: 114 – 116).

6. Δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Περισσότερο από το 95% του συνόλου των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα χαρακτηρίζονται ως Μικρομεσαίες και για το λόγο αυτό, η ανάπτυξή τους συμβάλλει στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης και στη μείωση της ανεργίας.

7. Παροχή διευκολύνσεων προς τις μεγάλες επιχειρήσεις.

Συνέπεια της επιδίωξης διάκρισης στον επιχειρηματικό στίβο, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αναπτύσσουν εξειδίκευση στην παραγωγή ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας, το οποίο κατόπιν παρέχουν προς τις μεγαλύτερες επιχειρήσεις, οι οποίες κατά συνέπεια δεν απαιτείται να προβούν οι ίδιες στην παραγωγή του.

✓ Μειονεκτήματα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

1. Απουσία διοικητικής ικανότητας από τον επιχειρηματία.

Συνέπεια της απουσίας ενός πλήρους και οργανωμένου στρατηγικού σχεδιασμού από την πλευρά των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, σε επίπεδο παραγωγής, μάρκετινγκ, ποιότητας και διοίκησης, αυτές υστερούν έναντι των μεγαλύτερων επιχειρήσεων. Τα ανωτέρω ορίζονται και διαμορφώνονται από τον ίδιο τον επιχειρηματία, ο οποίος και θα πρέπει να έχει την ικανότητα να ασκήσει την κατάλληλη βάση των δυνατοτήτων και των πόρων του διοίκησης, ώστε να μην οδηγηθεί η επιχείρηση στην παύση της λειτουργίας της (Ματσατσίνης, Γρηγορούδης, Ζοπουνίδης, Γαγάνης, 2010, Σελ: 76).

2. Συνεχής ενασχόληση του επιχειρηματία με την καθημερινότητα.

Η συνεχής και μονοδιάστατη ενασχόληση ενός επιχειρηματία με ζητήματα της καθημερινότητας, πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει στην άσκηση μη αποτελεσματικού ελέγχου και στην απώλεια σημαντικών πλεονεκτημάτων για την επιχείρηση.

3. Αποκλειστικός στόχος το κέρδος.

Στην πλειοψηφία τους, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις επικεντρώνονται στην εξασφάλιση υψηλών κερδών, αδιαφορώντας για την πρόοδο και την ανάπτυξή τους, τόσο σε βραχυχρόνιο όσο και σε μακροχρόνιο επίπεδο (Κριεμάδης, 2011, Σελ: 117).

4. Αδυναμία εύρεσης χρηματικών κεφαλαίων.

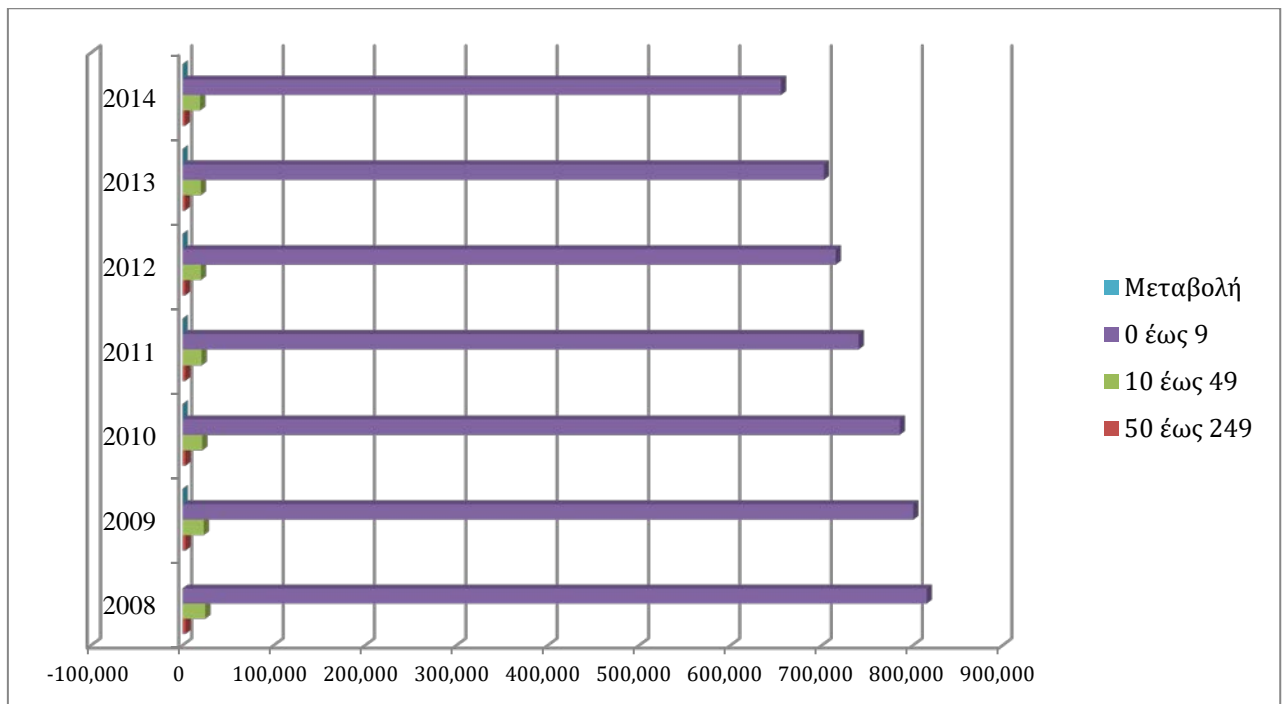
Το σημαντικότερο πρόβλημα και μειονέκτημα που καλούνται να αντιμετωπίσουν και να ξεπεράσουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις όλων των οικονομιών των κρατών είναι η εξεύρεση πόρων χρηματοδότησης των δραστηριοτήτων τους. Η αδυναμία αυτή έγκειται, τόσο στη δυσχέρεια παροχής πιστώσεων από την πλευρά των πιστωτικών ιδρυμάτων, λόγω του μικρού τους μεγέθους, όσο και του οικογενειακού τους χαρακτήρα, που αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα για την είσοδο του όποιου πιθανού ενδιαφερόμενου επενδυτή. Η μεγάλη πλειοψηφία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων επιδιώκουν τη λήψη χρηματοδότησης βραχυχρόνιας διάρκειας, ενώ παράλληλα εξασφαλίζουν και ορισμένες μικρής διάρκειας πιστώσεις από τους προμηθευτές τους, μέτρα που δεν συμβάλουν στην περαιτέρω ανάπτυξή τους και στην εξέλιξη των δραστηριοτήτων τους.

2.5 Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις & Ελληνική Οικονομία

2.5.1 Αριθμός – Μέγεθος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Όπως έχει αναφερθεί, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αποτελούν σημαντικό πυλώνα, τόσο της ελληνικής όσο και της ευρωπαϊκής στο σύνολό της οικονομίας, κατέχοντας σε αριθμό το 99,9% και το 99,8% αντίστοιχα του συνόλου των επιχειρηματικών μονάδων (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 12 – 26). Τα μεγέθη αυτά, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης δεν παρουσίασαν σημαντικές αποκλίσεις, παρά τις έντονες δυσμενείς επιδράσεις που υπέστησαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις σε όλα τα επίπεδα. Σύμφωνα με στοιχεία του 2014, ο αριθμός των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, οι οποίες ασκούσαν εμπορική μη χρηματοοικονομική δραστηριότητα, ανέρχονταν σε 676.700 επιχειρήσεις. Στο διάγραμμα που ακολουθεί, παρουσιάζεται η εξέλιξη του αριθμού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, μεταξύ των ετών 2008 – 2014.

Διάγραμμα 1: Εξέλιξη του Αριθμού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα (2008 – 2014)

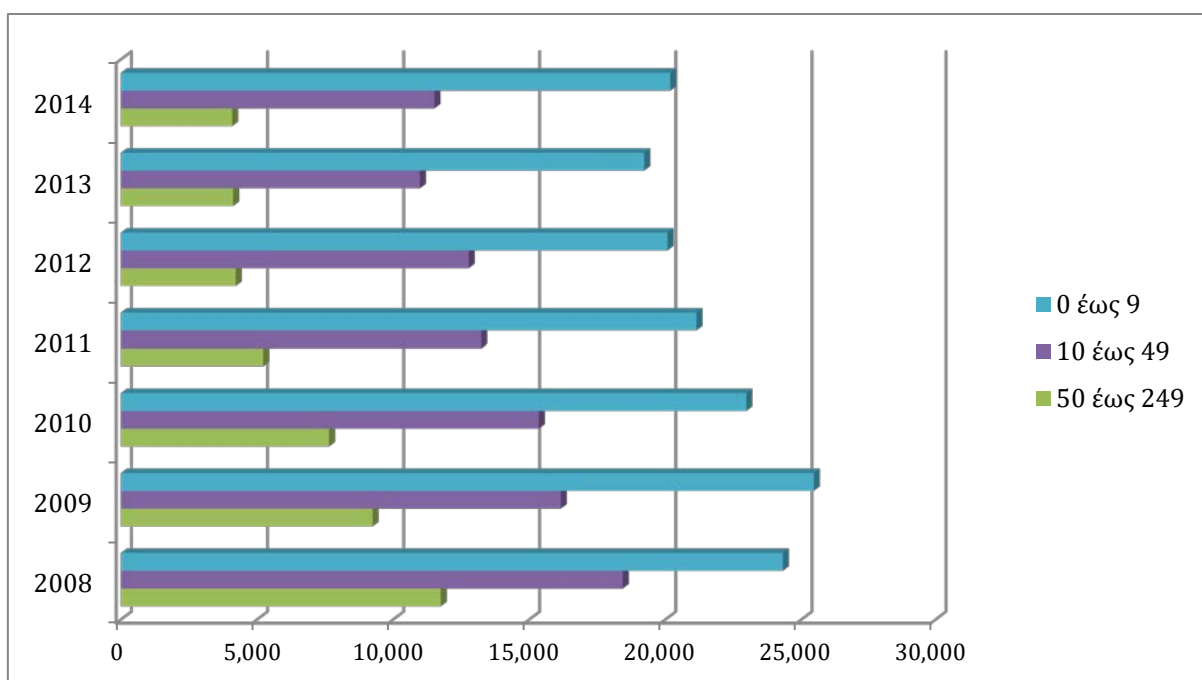
Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

Η διαχρονική μεταβολή (μείωση) που παρουσιάζει ο αριθμός των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, μεταξύ των ετών 2008 – 2014 είναι της τάξεως του 2,1%, με την αρνητική αυτή τιμή να μην αποτελεί όμως το μόνο μειονέκτημα. Το σημαντικότερο πρόβλημα που παρουσιάζει ο τομέας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα είναι ο σημαντικός κατακερματισμός τους, με τον μεγαλύτερό τους αριθμό να είναι μικρής κλίμακας επιχειρήσεις. Παράλληλα, υπάρχει έλλειμμα και διασπορά ως προς την ανάληψη πρωτοβουλιών, ενώ σημαντικό ποσοστό του συνόλου των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (96,9%), είναι οι πολύ μικρές επιχειρήσεις.

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα συμβάλουν σημαντικά στην παραγόμενη προστιθέμενη αξίας της χώρας, η οποία όμως, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, εμφάνιζε σημαντική συρρίκνωση (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 12 – 26). Η προστιθέμενη αξία που παράγουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις είναι ένα ενδεικτικό μέγεθος, μέσω του οποίου μπορεί να γίνει κατανοητός ο ρόλος και η σημαντικότητά τους στην ελληνική οικονομία και στην παραγωγή του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.) της χώρας. Η προστιθέμενη αξία που αποδίδεται στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, που ασκούν εμπορική μη χρηματοοικονομική δραστηριότητα, υπολογίσθηκε για το 2014 σε 35,8 δισεκατομμύρια ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στο 22,3% επί του συνόλου των 160,2

δισεκατομμυρίων ευρώ, που είναι η συνολική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της ελληνικής οικονομίας. Το ποσό αυτό παρουσιάζει όμως σημαντική πτώση εν συγκρίσει με το 2008, που ανερχόταν στα 54,5 δισεκατομμύρια ευρώ, αποτελώντας το 26,6% της συνολικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της ελληνικής οικονομίας. Όπως αποτυπώνεται και στο διάγραμμα που ακολουθεί, σωρευτικά, η πτώση αυτή υπολογίζεται σε 35%.

Διάγραμμα 2: Προστιθέμενη Αξία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα (2008 - 2014) (Εκατομμύρια €)

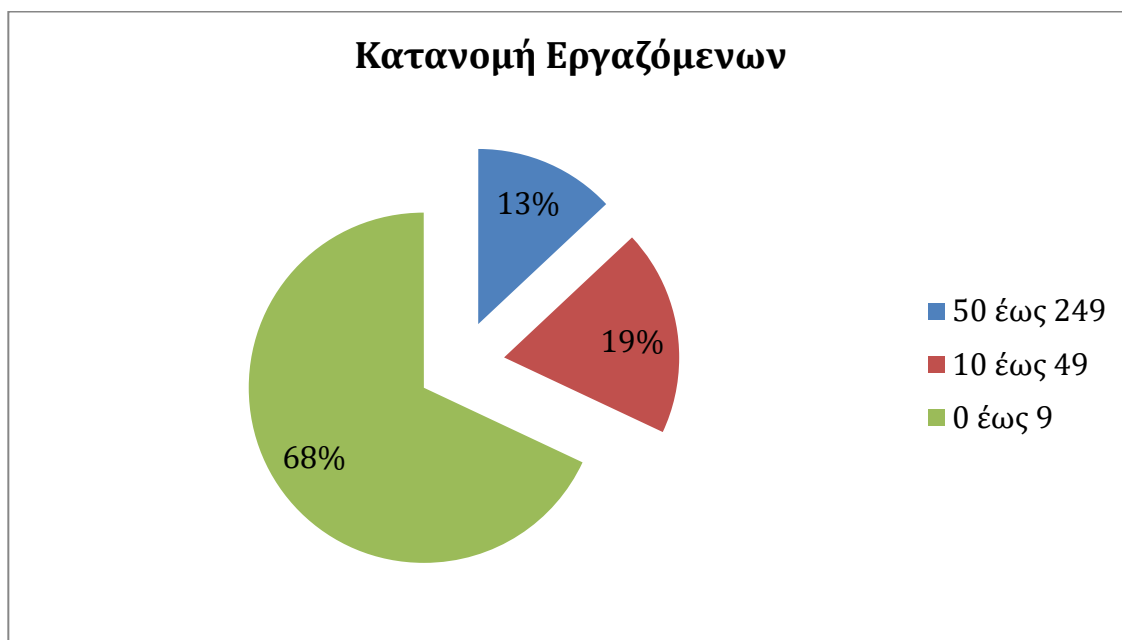

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

Επίσης, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία του 2014, το 68% του ανθρώπινου δυναμικού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων απασχολείται στις πολύ μικρές επιχειρήσεις (0 έως 9 άτομα), το 19% στις μικρές επιχειρήσεις (10 - 49 άτομα) και το υπόλοιπο 13% στις μεσαίες επιχειρήσεις αριθμού από 50 έως 249 άτομα. Θα πρέπει να σημειωθεί πως, η απασχόληση περιλαμβάνει τόσο τη μισθωτή, όσο και τη μη μισθωτή εργασία, ενώ μπορεί να συμπεριλαμβάνει και μέλη της οικογένειας, τα οποία εργάζονται σε μια επιχείρηση. Σε κλαδικό επίπεδο, το μεγαλύτερο μέρος του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις εργάζεται στον κλάδο του εμπορίου, αριθμώντας 668.000 άτομα, ακολουθούμενο από τον κλάδο των υπηρεσιών φιλοξενίας με 279.000 άτομα και από τον κλάδο των

κατασκευών με 176.000 άτομα (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 12 – 26).

Διάγραμμα 3: Κατανομή Εργαζόμενων Ανά Μέγεθος Επιχείρησης (2014)

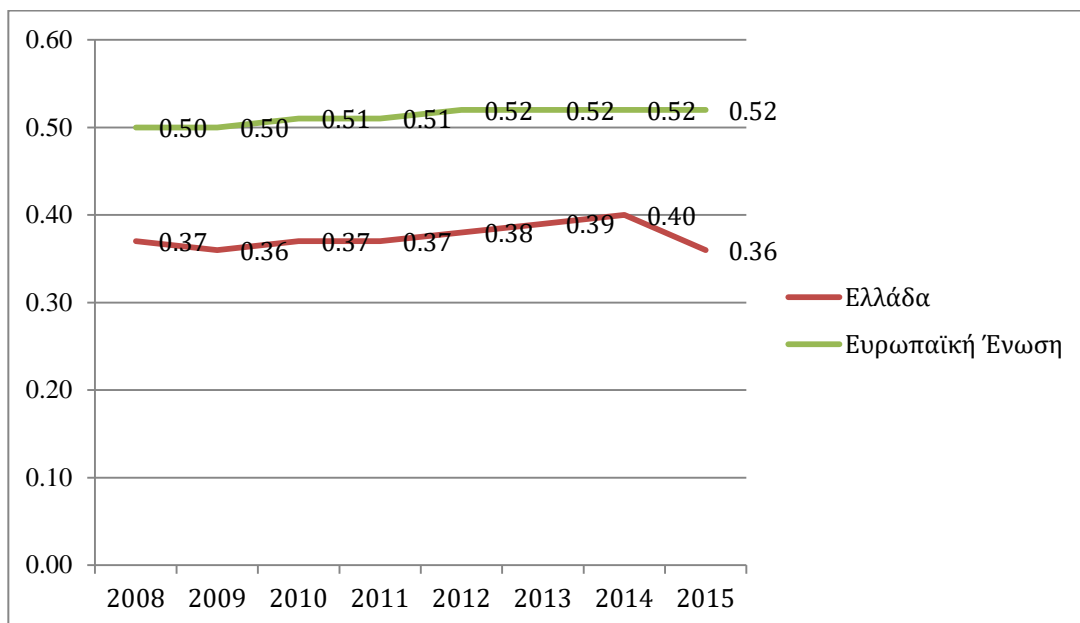

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

2.5.2 Καινοτομία – Ανταγωνιστικότητα Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

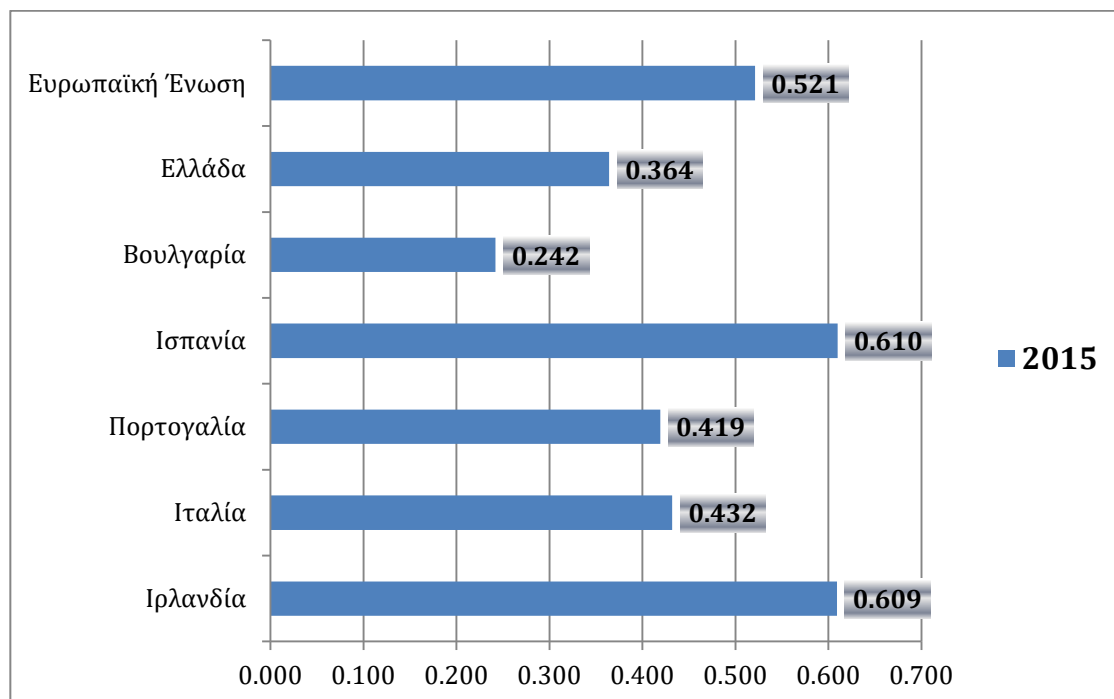
Η Ελλάδα παρουσιάζει διαχρονικά αρκετά χαμηλότερο επίπεδο καινοτομίας εν συγκρίσει με την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε επίπεδο Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, όπως αποτυπώνεται από την πορεία του Γενικού Δείκτη Καινοτομίας μεταξύ των ετών 2008 – 2014. Από το 2009 και έπειτα, παρουσιάζει μεν μια σχετική ανοδική πορεία μέχρι και το 2014, η οποία, όμως, φαίνεται να διακόπτεται απότομα το 2015. Αντίστοιχα, η πορεία του Γενικού Δείκτη Καινοτομίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι ανοδική ή ουδέτερη για την ίδια χρονική περίοδο. Λαμβάνοντας υπόψιν πως η καινοτομία αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων και εξωστρέφειας, από την κατάταξη αναδεικνύεται η ανάγκη για ταυτόχρονες αλλαγές σε πολλούς τομείς (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 40 – 41).

**Διάγραμμα 4: Γενικός Δείκτης Καινοτομίας Ελλάδος – Ευρωπαϊκής Ένωσης
(2008 – 2015)**

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

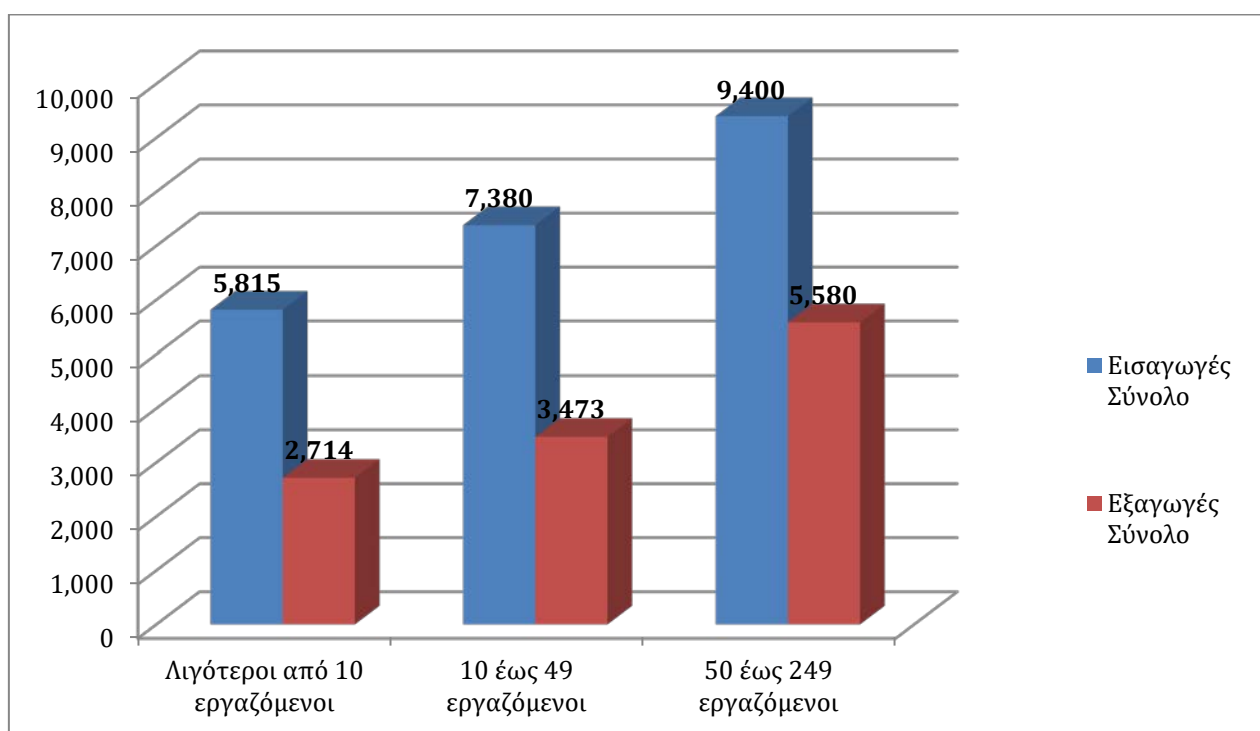
**Διάγραμμα 5: Σύγκριση Γενικού Δείκτης Καινοτομίας Ελλάδος – Χωρών
Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008 – 2015)**

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

Αναφορικά με το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, θα πρέπει να σημειωθεί πως η συμβολή τους στο εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδος είναι αρνητική, συνέπεια του γεγονότος πως, οι επιχειρήσεις αυτές είναι καθαροί εισαγωγείς, αποτυπώνοντας κατά συνέπεια και την έλλειψη ανταγωνιστικότητας σε όρους διεθνούς εμπορίου. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί πως, το συνολικό έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου για το έτος 2014 ήταν 10,83 εκατομμύρια ευρώ, εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος αποδίδεται στις μικρές επιχειρήσεις που έχουν από 10 έως και 49 εργαζόμενους (3,91 εκατομμύρια ευρώ), ακολουθούμενο από τις μεσαίες επιχειρήσεις που απασχολούν από 50 έως και 249 εργαζόμενους (€3,82 εκατομμύρια ευρώ), ενώ οι πολύ μικρές επιχειρήσεις παρουσιάζουν έλλειμμα της τάξεως των €3,1 εκατομμυρίων ευρώ.

Διάγραμμα 6: Σύνολο Εισαγωγών και Εξαγωγών Ανά Μέγεθος Επιχείρησης (2014) (εκατομμύρια €)

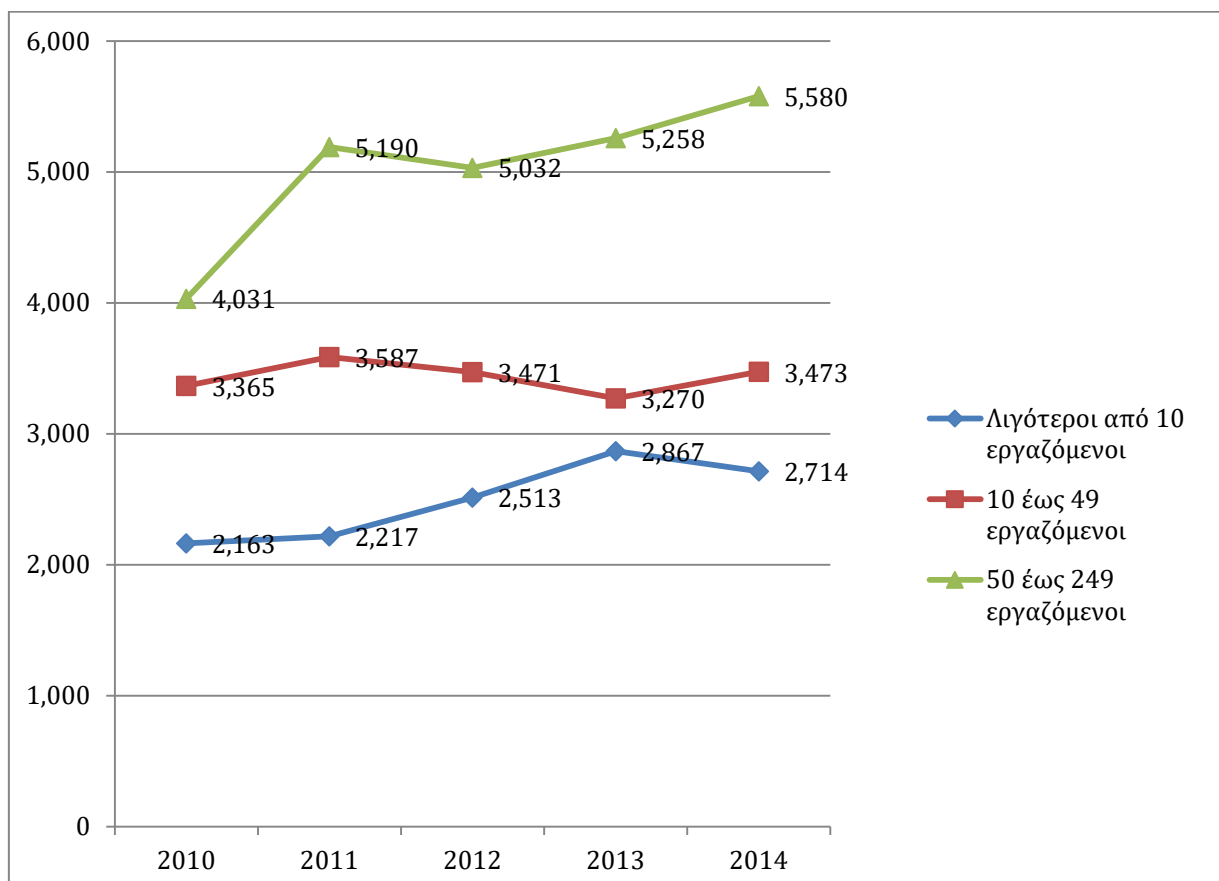

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

Αναφορικά με την εξέλιξη του συνόλου των εξαγωγών ανά ομάδα μεγέθους, οι μεσαίες επιχειρήσεις ηγούνται των εξαγωγών, με τη συνεισφορά των πολύ μικρών επιχειρήσεων να είναι αρκετά περιορισμένη. Η εξωστρέφεια των μεσάων επιχειρήσεων έχει βελτιωθεί αισθητά, από τέσσερα (4) δισεκατομμύρια ευρώ που ήταν το 2010, σε 5,6 δισεκατομμύρια ευρώ το 2014. Αντιθέτως, τόσο οι μικρές, όσο

και οι πολύ μικρές επιχειρήσεις, εμφάνισαν ήπια ανοδική πορεία. Τα ανωτέρω στοιχεία υποδεικνύουν πως, οι μεσαίες επιχειρήσεις προσαρμόστηκαν αμεσότερα και καλύτερα στην οικονομική κρίση, στοχεύοντας περισσότερο στις αγορές του εξωτερικού και επιτυγχάνοντας μια γεωγραφική διαφοροποίηση, μέσω της ενίσχυσης της εξωστρέφειάς τους.

Διάγραμμα 7: Σύνολο Εξαγωγών ανά Μέγεθος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (2010 - 2014) (εκατομύρια €)

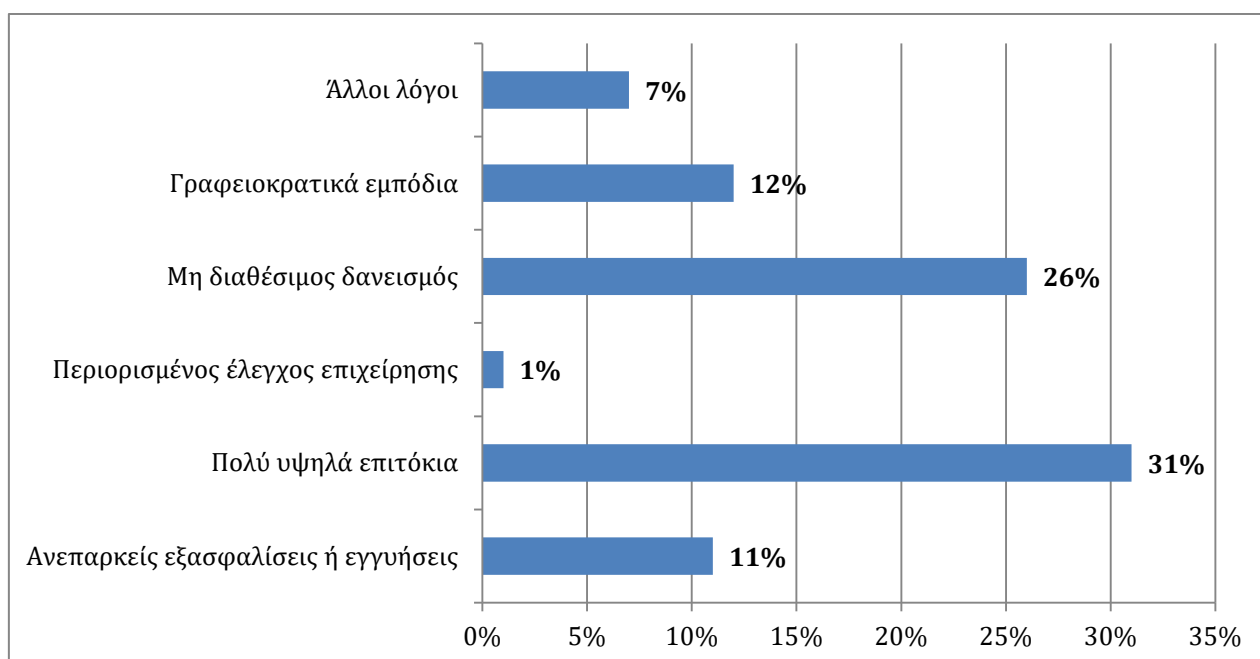
Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

2.5.3 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Στην Ελλάδα, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις οι οποίες λειτουργούν εντός ενός πλαισίου το οποίο δεν υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξη, καλούνται να αντιμετωπίσουν την περιορισμένη πρόσβαση σε χρηματοδότηση, παράλληλα με την απουσία ευελιξίας που υπάρχει σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο, περιορίζοντας κατά συνέπεια την όποια ενίσχυσή τους από τους αρμόδιους φορείς (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 42 - 44). Από τις βασικότερες αιτίες, ως προς την περιορισμένη πρόσβαση των

Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση αναφέρεται πως είναι το ιδιαίτερα υψηλό επίπεδο των επιτοκίων δανεισμού, ενώ μια ακόμη σημαντική αιτία αναφέρεται και η έλλειψη διαθεσιμότητας δανειακών κεφαλαίων. Επίσης, σημαντική αιτία ύπαρξης δυσκολιών χρηματοδότησης είναι και τα ποικίλα γραφειοκρατικά και διαδικαστικά ζητήματα, καθώς και η ανεπάρκεια ή μη διαθεσιμότητα αντίστοιχων εξασφαλίσεων.

Διάγραμμα 8: Λόγοι μη Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα

Πηγή: (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016)

Όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω για το ζήτημα της χρηματοδότησης καταδεικνύουν την αναγκαιότητα περί της υποστήριξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων κατά τη διαδικασία της χρηματοδότησής τους, τόσο μέσω των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων, όσο και μέσω των ευρωπαϊκών αναπτυξιακών τραπεζών. Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες τα τελευταία έτη, όπως είναι για παράδειγμα, η χρηματοδότηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων μέσω των διαθέσιμων χρηματοοικονομικών εργαλείων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, του Επενδυτικού Ταμείου Στρατηγικών Επενδύσεων, καθώς και μέσω επενδυτικών ταμείων ή εταιρειών επενδυτικών συμμετοχών (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 42 – 44).

Επίσης, από το Δεκέμβριο του 2016 έχει τεθεί σε λειτουργία και το Ταμείο Επιχειρηματικών Συμμετοχών, μέσω του οποίου παρέχεται η δυνατότητα στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε έναν συνδυασμό κονδυλίων τα οποία προέρχονται από το πρόγραμμα ΕΣΠΑ 2014 – 2020, αλλά και από το Επενδυτικό Ταμείο Στρατηγικών Επενδύσεων. Μέσω του υπόψη Ταμείου, επιδιώκεται η άμεση υποστήριξη νεοφυών, αλλά και εδραιωμένων επιχειρήσεων που βρίσκονται στο στάδιο της ανάπτυξης, με σαφή προτεραιότητα προς εκείνες τις επενδύσεις που στοχεύουν στην καινοτομία και στην εξωστρέφεια. Εντούτοις, η αναγκαιότητα περί της απλοποίησης και ευθυγράμμισης των διαθέσιμων εργαλείων και προγραμμάτων με στόχο τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης, κρίνεται ως επιβεβλημένη. Τόσο η εμπλοκή διαφόρων θεσμικών φορέων, όπως είναι οι δημόσιοι και οι ευρωπαϊκοί οργανισμοί, τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, οι ιδιώτες και οι αναπτυξιακές τράπεζες, όσο και ο βαθμός διαθεσιμότητας των χρηματοδοτικών εργαλείων υπογραμμίζουν την ύπαρξη μιας κοινής στρατηγικής αντιμετώπισης των θεμάτων που προκύπτουν για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αλλά και της λειτουργίας τους υπό τις διαμορφούμενες συνθήκες στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

2.6 Σύνοψη Κεφαλαίου

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου ήταν η ανάλυση και η παράθεση ενός πλήθους σημαντικών στοιχείων, που αναφέρονταν στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, το παρόν κεφάλαιο διακρίνεται σε δυο επιμέρους τμήματα, με το πρώτο να αφορά την παράθεση πληροφοριών γενικού περιεχομένου ως προς τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, όπως είναι η έννοια και ο ορισμός τους, τα χαρακτηριστικά που τις διέπουν, καθώς επίσης και η σημασία που έχει για τις οικονομίες και τις κοινωνίες η λειτουργία και η ανάπτυξή τους. Παράλληλα, παρατέθηκαν τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που απορρέουν από τη λειτουργία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και τα οποία τις διακρίνουν από τις υπόλοιπες μορφές επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο τμήμα του κεφαλαίου περιλαμβάνει την παρουσίαση στοιχείων που αναφέρονται στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα και τη θέση που αυτές κατέχουν στον οικονομικό ως επί το πλείστον βίο της χώρας. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάστηκαν μέσω της ύπαρξης διαγραμμάτων

και αναφέρονταν στο μέγεθος και το συνολικό αριθμό των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, όπως αυτά διαμορφώθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 2008 – 2014. Παράλληλα, παρατίθενται δεδομένα σχετικά με το βαθμό στον οποίο οι επιχειρήσεις αυτές ασκούν καινοτόμες και εξωστρεφείς δράσεις, με σκοπό την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και τη διεύρυνση των αγορών στις οποίες απευθύνονται. Το δεύτερο αυτό κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αποτύπωση των κυριότερων αιτιών που παρεμποδίζουν την πρόσβαση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, αλλά και να αποκτήσουν μια αναπτυξιακή πορεία στο μέλλον.

Κεφάλαιο 3

Οικονομική Κρίση & Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα

3.1 Επιπτώσεις Οικονομικής Κρίσης στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

Η χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε στην Ελλάδα, αποτέλεσε την αφορμή για την εκπόνηση μιας σειράς από ερευνητικά και ακαδημαϊκά πονήματα, σχετικά με τις επιπτώσεις που αυτή επέφερε τόσο στην ελληνική οικονομία, όσο και στον κλάδο των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων ειδικότερα. Μελέτες που εκπονήθηκαν κατά τα τελευταία έτη παρουσίασαν πως, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, έχουν επηρεασθεί σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από την οικονομική κρίση, εν συγκρίσει με τις μεγαλύτερες σε μέγεθος επιχειρήσεις και σε σχέση με τις πολυεθνικές (Ramskogler P., 2015, Σελ: 48 – 50). Εντούτοις, ανάμεσα στις χώρες στις οποίες επέδρασε η οικονομική κρίση, οι επιπτώσεις της και η ετερογένεια των φαινομένων που παρουσιάστηκαν, ήταν κατά πολύ διαφορετικές, με τις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου να παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα πλήγματα.

Στην Ελλάδα, μεταξύ των ετών 2008 – 2015, βάσει των στοιχείων που παρουσιάστηκαν από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Commission, 2016, Σελ: 9 – 16), ο αριθμός των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα, παρουσίασε μια συνολική μείωση της τάξεως του 20%, με τα αντίστοιχα μερίδια που παρουσίαζαν, τόσο σε όρους απασχόλησης όσο και σε όρους προστιθέμενης αξίας να περιορίζονται ομοίως κατά 19% και κατά 33% αντιστοίχως. Μεταξύ των ανωτέρω εξεταζόμενων ετών, υπήρξε μια ιδιαίτερα σημαντική μείωση στην απασχόληση,

ανεξαρτήτως κλάδου και ειδικοτήτων, που ανήλθε στις 450.000 άτομα, με τις μικρές επιχειρήσεις (10 – 49 άτομα), να είναι και εκείνες που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση και που παρουσίασαν τη μεγαλύτερη μείωση στην προστιθέμενή τους αξία.

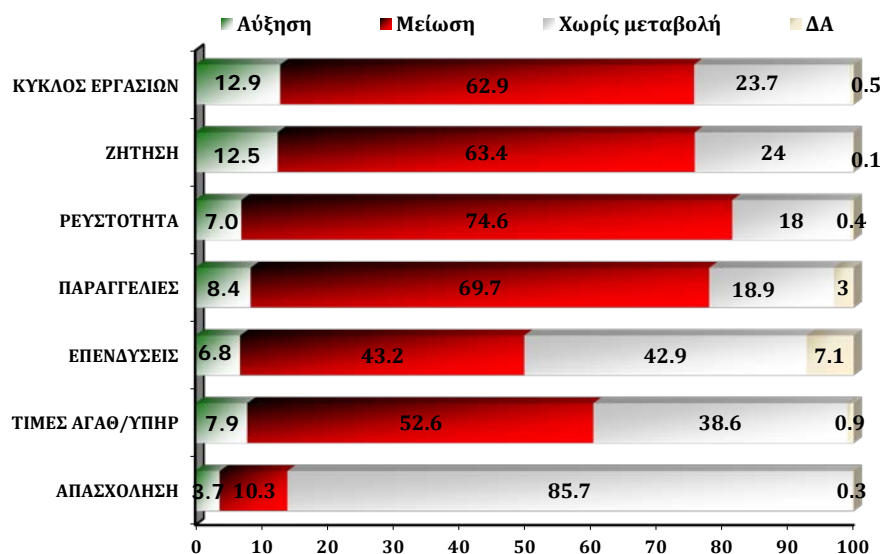
Ένας από τους κλάδους με τις μεγαλύτερες απώλειες ήταν και εκείνος του χονδρικού και λιανικού εμπορίου. Ειδικότερα, στον υπόψη κλάδο και μεταξύ των ετών 2008 – 2015, η μείωση ως προς την προστιθέμενή τους αξία ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 40%, ενώ παράλληλα, η πτώση της απασχόλησης στο σύνολο του κλάδου ήταν 21%. Ειδικότερα, οι μικρές επιχειρήσεις ήταν εκείνες που παρουσίασαν τις χαμηλότερες επιδόσεις, με την απασχόλησή τους να μειώνεται κατά 30% και την αντίστοιχη προστιθέμενή τους αξία κατά 48%.

Στην Ελλάδα όμως, ένας ακόμη κλάδος ο οποίος αντιμετώπισε ιδιαίτερα σοβαρά προβλήματα, ένεκα της οικονομικής κρίσης, ήταν και εκείνος των αυτό – απασχολούμενων – πολύ μικρών επιχειρήσεων, ένας κλάδος ο οποίος δραστηριοποιείται ιδιαίτερα δυναμικά. Συνολικά, οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης σε αυτό τον κλάδο ανήλθαν στο 86%, για εκείνες τις επιχειρήσεις που απασχολούν από 0 έως και τρία άτομα. Αυτή η σημαντική επιδείνωση των δραστηριοτήτων τους, αποτυπώνεται συγκεντρωτικά στα κάτωθι μεγέθη (ΙΜΕ – ΓΣΕΒΕΕ, 2016, Σελ: 2 – 15):

- ✓ Μείωση του κύκλου εργασιών κατά 63%
- ✓ Μείωση της ρευστότητάς τους κατά 75%
- ✓ Μείωση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες κατά 64%
- ✓ Μείωση ως προς την εκτέλεση παραγγελιών κατά 70%
- ✓ Μείωση ως προς τη διενέργεια επενδύσεων κατά 43%

Στα διαγράμματα που ακολουθούν, παρουσιάζεται η συνολική εικόνα των αυτό – απασχολούμενων – πολύ μικρών επιχειρήσεων, έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε μεταξύ των ετών 2008 – 2015.

Διάγραμμα 9: Μεταβολή Δραστηριοτήτων Αυτό - απασχολούμενων - Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων (2008 - 2015)

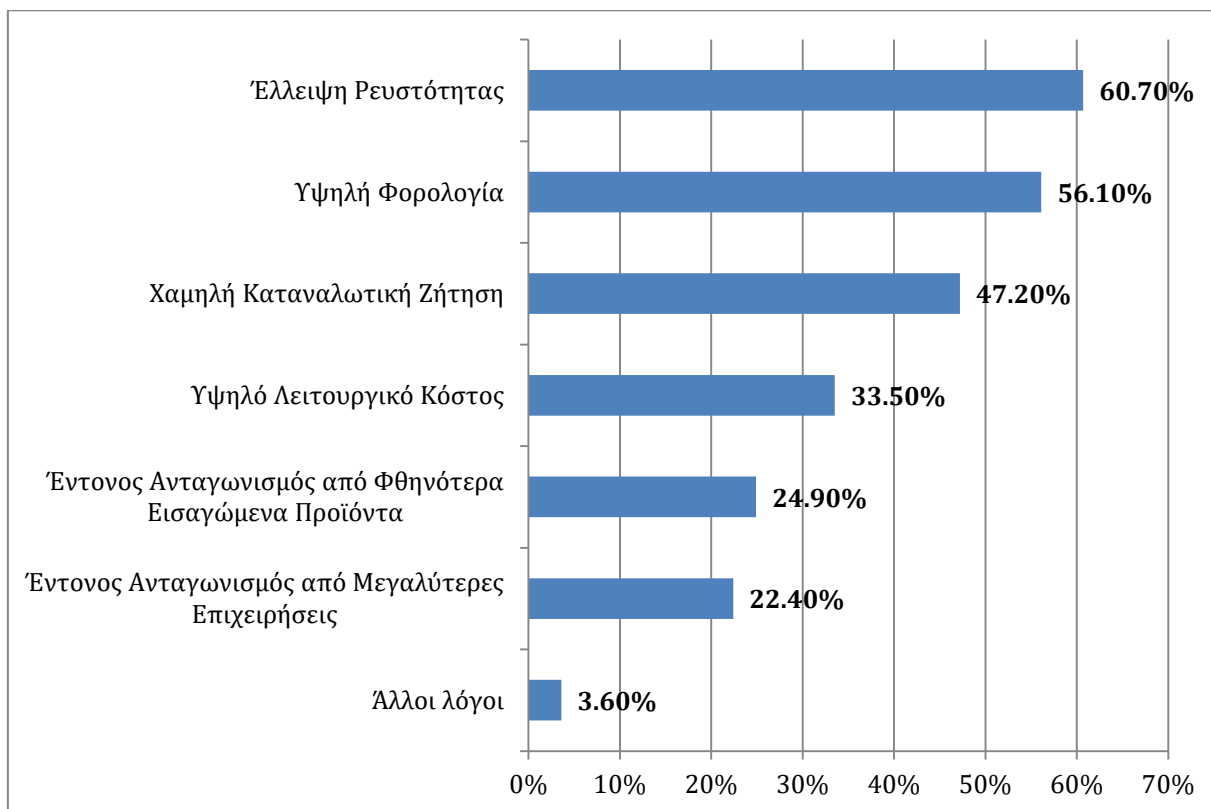
Πηγή: (IME - ΓΣΕΒΕΕ, 2016)

3.2 Οικονομικές Δυσχέρειες Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

3.2.1 Οικονομικές Δυσχέρειες Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Σημαντικά μεγάλες, τόσο σε αριθμό, όσο και σε ποικιλία, είναι οι οικονομικές δυσχέρειες που κλήθηκαν και ορισμένες εξ αυτών καλούνται ακόμη και σήμερα Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν, με τις επιπτώσεις αυτές να είναι δυσανάλογα μεγάλες, σε σχέση με το μέγεθος που έχουν αυτού του είδους οι επιχειρήσεις (ΙΝ.ΕΜ.Υ - Ε.Σ.Ε.Ε., 2013, Σελ: 75 - 81). Τα σημαντικότερα προβλήματα, όπως παρουσιάζονται και στο κάτωθι διάγραμμα, που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης έχουν ως εξής:

Διάγραμμα 10: Σημαντικότερα Προβλήματα στη Λειτουργία των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα

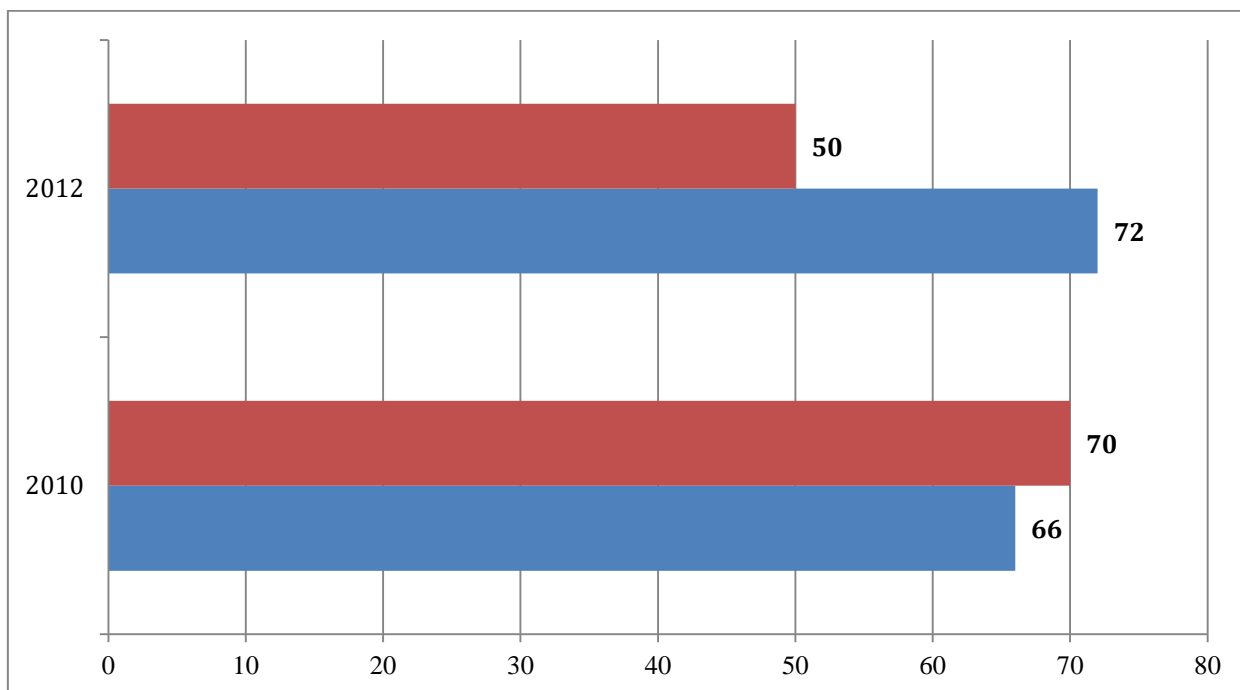
Πηγή: (IN.EM.Y - Ε.Σ.Ε.Ε., 2013)

Από τα όσα απεικονίζονται στο ανωτέρω διάγραμμα προκύπτει το συμπέρασμα πως, η έλλειψη ρευστότητας και η υψηλή φορολογία, αποτελούν τα σημαντικότερα προβλήματα, που πρέπει να αντιμετωπίζουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, προκειμένου να επιβιώσουν. Επίσης, ένα ακόμη σημαντικότερο πρόβλημα, το οποίο όμως δεν σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο δουλεύουν, αλλά κυρίως με την ευρύτερη κατάσταση της οικονομίας, είναι και αυτό της χαμηλής καταναλωτικής ζήτησης. Παράλληλα, επισημαίνεται πως, υπάρχει έντονος πλέον και ο ανταγωνισμός, είτε από άλλα φθηνότερα εισαγόμενα προϊόντα, είτε από άλλες μεγαλύτερες, πολυεθνικές κυρίως, επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στους διάφορους κλάδους.

Με το πρόβλημα της ρευστότητας να αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο βιωσιμότητας και ανάπτυξης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, διενεργήθηκε μια προσπάθεια αποτύπωσης των λόγων εκείνων που συνηγορούν στη σημαντικότητα αυτού του παράγοντα. Όπως παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί, για τα έτη 2010 και 2012, υπάρχει σημαντική υστέρηση ως προς το χρονικό διάστημα που απαιτείται για την είσπραξη των απαιτήσεων από τους πελάτες και της

αποπληρωμής των υποχρεώσεων προς τους προμηθευτές (IN.EM.Y - Ε.Σ.Ε.Ε., 2013, Σελ: 83 – 85)

Διάγραμμα 11: Αποτύπωση Προβλήματος Ρευστότητας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Πηγή: (IN.EM.Y - Ε.Σ.Ε.Ε., 2013)

Μελετώντας το διάγραμμα 11, προκύπτει εύλογα το συμπέρασμα του σημαντικού προβλήματος που δημιουργείται από την έλλειψη ρευστότητας. Υπάρχει μια σημαντική καθυστέρηση στις εισπράξεις από τους πελάτες των επιχειρήσεων και παράλληλα μια μείωση των ημερών που απαιτούνται για την αποπληρωμή των προμηθευτών. Κατά το 2010, το χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε μεταξύ των δυο αυτών μεγεθών, ανήρχετο στις 4 ημέρες, ενώ κατά το 2012, το ίδιο διάστημα αυξήθηκε στις είκοσι δυο ημέρες. Το πρόβλημα δημιουργήθηκε από την ανασφάλεια που αισθάνθηκαν όσο περνούσε ο καιρός οι προμηθευτές, περί μη είσπραξης των απαιτήσεων τους, με συνέπεια πολλές από τις πληρωμές αυτές να έχουν μορφή προκαταβολών, ή ακόμη και προπληρωμή των παραγγελιών, πριν από την παράδοσή τους.

3.2.2 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

3.2.2.1 Πρόσβαση στη Χρηματοδότηση

Το βασικότερο πρόβλημα που παρουσίαζαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, όπως παρουσιάστηκε και στα ανωτέρω κεφάλαια ήταν το έλλειμμα της χρηματοδότησης, παράλληλα με την έλλειψη ρευστότητας (IN.EM.Y - Ε.Σ.Ε.Ε., 2014, Σελ: 96 – 97). Ειδικά το ζήτημα της χρηματοδότησης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων από τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα αποτέλεσε το λόγο για τον οποίο ένα μεγάλο μέρος από τις επιχειρήσεις αυτές έπαψαν να λειτουργούν. Ασφαλώς και υπήρχαν επιχειρήσεις αυτής της κλίμακας που κατάφεραν να λάβουν χρηματοδότηση μέσω των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων με διάφορες μορφές, όπως είναι η λήψη συγχρηματοδοτούμενου δανείου (ιδιωτικοί – δημόσιοι πόροι), ή η χρηματοδοτική μίσθωση (Leasing), καθώς και οι εμπορικές πιστώσεις. Εντούτοις όμως, ένα πολύ μεγάλο μέρος αυτών των επιχειρήσεων δεν κατάφεραν να λάβουν κάποια τέτοιας μορφής χρηματοδότηση, διογκώνοντας το ήδη αυξημένο χρηματοδοτικό κενό που παρουσιάζει η Ελλάδα, σε σχέση με τις άλλες επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση (European Central Bank, 2015, Σελ: 14 – 16).

Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο η πρόσβαση σε χρηματοδότηση των επιχειρήσεων αυτών μειώθηκε κατά το χρονικό διάστημα της οικονομικής κρίσης είναι και το γεγονός πως, πλήθος εξ αυτών των οντοτήτων ανέβαλε, μετέθεσε ή και ακύρωσε τα όποια επενδυτικά σχέδια είχε εκπονήσει (IN.EM.Y - Ε.Σ.Ε.Ε., 2017, Σελ: 46 – 47). Οι ιδιοκτήτες των επιχειρήσεων προτίμησαν να καλύψουν για αρχή τις τρέχουσες τους ανάγκες και να προβούν στην αποπληρωμή των βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεών τους, αντί να συνάψουν κάποιο μακροπρόθεσμο δάνειο ή να προχωρήσουν στην αύξηση του μετοχικού τους κεφαλαίου, με σκοπό τη διενέργεια μιας επένδυσης. Παράλληλα, πέραν της διενέργειας επενδύσεων, σημαντική μείωση παρουσίασε και το τμήμα εκείνο που αφορά τις εισαγωγές, ένα μεγάλο μέρος των οποίων διενεργείται μέσω των χρηματοδοτήσεων των πιστωτικών ιδρυμάτων. Η έλλειψη χρηματοδότησης, οδήγησε τις επιχειρήσεις στη σημαντική μείωση σε μεγάλο ποσοστό των εισαγωγών, ενώ σε άλλες περιπτώσεις, ακόμη και στη διακοπή τους. Κάτι τέτοιο δυσχέραινε τη λειτουργία τους και ασφαλώς προκάλεσε και την πτώση του κύκλου των εργασιών τους, με άμεση συνέπεια τη μείωση των κερδών, τον περιορισμό των δραστηριοτήτων και ασφαλώς τη μείωση του ανθρώπινου δυναμικού.

3.2.2.2 Δανειοδότηση από τα Πιστωτικά Ιδρύματα

Παρά το γεγονός πως, τα ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα αντιμετώπισαν σε μεγάλο βαθμό τις αρνητικές επιπτώσεις που δημιουργήθηκαν από την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση που δημιουργήθηκε, εντούτοις, δεν θα μπορούσαν να παραμείνουν ανεπηρέαστα, ειδικά σε ότι αφορούσε τον τρόπο χρηματοδότησης των εμπορικών και παραγωγικών κλάδων της οικονομίας (Τράπεζα της Ελλάδος 2016, Σελ: 6 – 9). Μεγάλο ρόλο σε αυτή τη «στροφή» των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων διαδραμάτισε το γεγονός πως, περιορίστηκε η πρόσβασή τους σε διεθνή χρηματοδότηση, ενώ παράλληλα, ένα μεγάλο μέρος των κεφαλαίων που υπήρχαν σε αυτές, λόγω των καταθέσεων – αποταμιεύσεων των πελατών τους αναλήφθηκαν. Ενδεικτικά, κατά το 2015, το 35% των συνολικών κεφαλαίων των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων που είχαν από το 2008 και έπειτα είχαν αναληφθεί από τους καταθέτες τους, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τη χρηματοδοτική τους βάση. Παράλληλα, ιδιαίτερα οξύ ήταν και το πρόβλημα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι ελληνικές τράπεζες με την εξυπηρέτηση των ήδη χορηγούμενων δανείων, με ένα πολύ σημαντικό ποσοστό εξ αυτών να μην αποπληρώνονται, επιβαρύνοντας ακόμη περισσότερο τους Ισολογισμούς τους (Τράπεζα της Ελλάδος 2016, Σελ: 5 – 6).

Το ζήτημα της χρηματοδότησης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα και κυρίως, του προβλήματος που δημιουργήθηκε ως προς τη βιωσιμότητά τους, είναι διττό (Τράπεζα της Ελλάδος 2016, Σελ: 17 – 21). Ειδικότερα, το πρόβλημα αυτό γιγαντώθηκε αρχικά λόγω της μείωσης της προσφοράς χρήματος από τα πιστωτικά ιδρύματα, για τους λόγους που αναφέρθηκαν και έπειτα, λόγω της μείωσης της ζήτησης χρήματος από την πλευρά των επιχειρήσεων. Οι λόγοι για τους οποίους οι ιδιοκτήτες των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων δεν επιθυμούσαν να προσπαθήσουν να λάβουν χρηματοδότηση ή να ακολουθήσουν μια τέτοια διαδικασία, έχουν ως ακολούθως (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2016, Σελ: 45 – 46):

- ✓ Αρχικά, υπάρχει ο φόβος περί της απόρριψης του αιτήματος λήψης ενός δανείου, παράγοντας ο οποίος θεωρείται εκ των βασικότερων ώστε οι επιχειρηματίες να μην επιδιώξουν καθόλου να καταθέσουν αίτηση για κάποιο δάνειο.
- ✓ Κατόπιν, ένας ακόμη ιδιαίτερα σημαντικός λόγος είναι και αυτό που αναφέρεται στους όρους σύναψης των δανείων. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στα επιτόκια δανεισμού, τα οποία λόγω ακριβώς και του κινδύνου που υπάρχει περί

μη αποπληρωμής των δανείων, αλλά και της δυσκολίας χρηματοδότησης από τις τράπεζες, έχουν αυξηθεί σημαντικά, συγκριτικά με τα προγενέστερα έτη.

- ✓ Ένας άλλος παράγοντας αναφέρεται και στις εγγυήσεις που ζητούνται από τα πιστωτικά ιδρύματα, προκειμένου να προχωρήσουν στη χορήγηση ενός δανείου. Οι εγγυήσεις αυτές σε πολλές περιπτώσεις είναι δυσανάλογα μεγαλύτερες σε σχέση με το ύψος του δανείου, αποτρέποντας τον όποιο ενδιαφερόμενο.
- ✓ Τέλος, ένας ακόμη λόγος που οδήγησε στον περιορισμό της χρηματοδότησης από την πλευρά των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων είναι και αυτός του περιεχομένου των δανείων που είναι διαθέσιμα στην τραπεζική αγορά. Πολλά πλέον από τα διαθέσιμα αυτά χρηματοδοτικά προϊόντα δεν κρίνονται ως κατάλληλα από τους επιχειρηματίες, ώστε να προχωρήσουν στην αγορά τους και κατά συνέπεια, δεν ενδιαφέρονται καθόλου να τα χρησιμοποιήσουν.

3.3 Μέτρα Στήριξης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

3.3.1 Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί, σημαντικό αρωγό των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, στην προσπάθεια που καταβάλουν για την ανάπτυξη, την εξέλιξη και την εισαγωγή καινοτόμων διαδικασιών και λειτουργιών, προκειμένου να καταστούν όσο το δυνατόν περισσότερο ανταγωνιστικές στον κλάδο στον οποίο και δραστηριοποιούνται (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, Σελ: 2-3). Τα προγράμματα που παρέχει η Ευρωπαϊκή Ένωση, προσφέρουν ενίσχυση τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ παράλληλα έχει χαρακτήρα χρηματοδοτικής αλλά και μη χρηματοδοτικής συνδρομής και υποστήριξης. Σε γενικές γραμμές, τα προγράμματα αυτά ενίσχυσης, μπορούν να χωρισθούν σε τρεις κατηγορίες:

- ✓ ***Ευκαιρίες Θεματικής Χρηματοδότησης***

Σε αυτή την κατηγορία, η χρηματοδότηση που παρέχεται επικεντρώνεται σε συγκεκριμένους στόχους και πεδία δράσης, όπως είναι, το περιβάλλον, η έρευνα, αλλά και η εκπαίδευση. Το κύριο συστατικό στοιχείο που θα πρέπει να διακρίνει τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που επιθυμούν να λάβουν χρηματοδότηση μέσω των προγραμμάτων αυτής της θεματικής ενότητας είναι, να εξασφαλίζουν τη

βιωσιμότητα και την αειφορία των έργων για τα οποία επιθυμούν να χρηματοδοτηθούν.

✓ **Διαρθρωτικά Ταμεία**

Σε αυτή την ενότητα υπάγονται το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, αλλά και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, τα οποία χρηματοδοτούν τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις. Μέσω αυτών των Ταμείων, η χρηματοδότηση που λαμβάνεται είναι άμεση και οι συμμετέχοντες μπορούν να επιτελούν έργα που αφορούν τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

✓ **Χρηματοδοτικά Μέσα**

Τα μέσα αυτά χρηματοδότησης είναι διαθέσιμα για τους αιτούντες, μέσω του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων, το οποίο έχει και τον έλεγχο επί της παροχής και διάθεσης των κεφαλαίων.

Συνοπτικά και ανά κατηγορία χρηματοδότησης, η συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις επικεντρώνεται:

✓ **Ευκαιρίες Θεματικής Χρηματοδότησης**

1. Πρόγραμμα «LIFE»: το πρόγραμμα αυτό επικεντρώνεται στον τομέα του περιβάλλοντος και διαιρείται σε τρεις κλάδους: φύση και βιοποικιλότητα, περιβαλλοντική πολιτική και διακυβέρνηση και ενημέρωση και επικοινωνία. Ο συνολικός προϋπολογισμός για το «LIFE» ανήρχετο στα 2,1 δισεκατομμύρια ευρώ και αφορούσε την περίοδο 2007 – 2013 (<https://europedirect.acci.gr>).
2. Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Ανταγωνιστικότητα και την Καινοτομία: υλοποιήθηκε μεταξύ των ετών 2007 – 2013 και αφορούσε τους κλάδους του περιβάλλοντος και της ενέργειας. Το πρόγραμμα αυτό περιελάμβανε: ένα Πρόγραμμα Επιχειρηματικότητας και Καινοτομίας, συνολικής χρηματοδότησης 430 εκατομμυρίων ευρώ, με στόχο την εκμετάλλευση όλων των δυνατοτήτων που προσέφεραν οι περιβαλλοντικές τεχνολογίες, συμβάλλοντας ταυτόχρονα στην ανταγωνιστικότητα και την οικονομική ανάπτυξη, ένα πρόγραμμα «Ευφυής Ενέργεια – Ευρώπη», συνολικού ύψους 727 εκατομμυρίων ευρώ και αφορούσε σε δράσεις για την αύξηση της υιοθέτησης και ζήτησης για ενεργειακή αποτελεσματικότητα, την προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της ενεργειακής διαφοροποίησης, και την παροχή κινήτρων για

διαφοροποίηση των καυσίμων και της ενεργειακής αποτελεσματικότητας στις μεταφορές και ένα πρόγραμμα στήριξης της πολιτικής για τις τεχνολογίες των πληροφοριών και των επικοινωνιών, με προϋπολογισμό 730 εκατομμύρια ευρώ, το οποίο χρηματοδοτούσε δράσεις που αφορούσαν την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα για δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς (<https://eur-lex.europa.eu>).

3. Marco Polo II: ο στόχος του προγράμματος ήταν η μείωση της συμφόρησης στους δρόμους, η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων του συστήματος μεταφοράς εμπορευμάτων, αλλά και η προώθηση των ολοκληρωμένων συστημάτων μεταφοράς. Το πρόγραμμα αυτό είχε συνολικό ύψος χρηματοδότησης 400 εκατομμύρια ευρώ και αφορούσε την περίοδο 2007 – 2013 (<https://www.welcomeurope.com>).

✓ **Διαρθρωτικά Ταμεία**

1. Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης: Οι δραστηριότητες του εν λόγω Ταμείου εντάσσονται, στην επιχειρηματικότητα, στην καινοτομία και στην ανταγωνιστικότητα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, στη βελτίωση του περιφερειακού και τοπικού περιβάλλοντός τους, στη διαπεριφερειακή και διασυνοριακή συνεργασία τους και στην επένδυση στους ανθρώπινους πόρους (<https://ec.europa.eu>).
2. Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο: παρείχε υποστήριξη κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, σε έναν ικανό αριθμό Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, με τις δράσεις του να εντοπίζονται στην ενίσχυση της ικανότητας προσαρμογής των εργαζόμενων και των επιχειρήσεων, στη βελτίωση της πρόσβασης στην απασχόληση και τη συμμετοχή στην αγορά εργασίας, στην ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης μέσα από την καταπολέμηση των διακρίσεων και στην προώθηση των εταιρικών σχέσεων για μεταρρύθμιση στους τομείς απασχόλησης και ένταξης (<http://ec.europa.eu>).
3. Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης: εστίασε σε τρεις βασικούς θεματικούς τομείς που αφορούσαν, στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στη γεωργία, στη δασοκομία, στο περιβάλλον και στην ύπαιθρο, στη βελτίωση της ποιότητας ζωής και στη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας (<http://ec.europa.eu>).

✓ **Χρηματοδοτικά Μέσα**

1. Πρόγραμμα Πλαίσιο για την Ανταγωνιστικότητα και την Καινοτομία: Το συνολικό κονδύλι που αφορούσε το συγκεκριμένο πρόγραμμα ανερχόταν στα

1,13 δισεκατομμύρια ευρώ και στόχευε στην ανάπτυξη και την καινοτομία των επιχειρήσεων, στη χορήγηση μικρο – πιστώσεων, στην πρόσβαση σε κεφάλαια ή οιονεί κεφάλαια και στην οικοδόμηση ικανοτήτων (<http://ec.europa.eu>).

2. Κοινοί Ευρωπαϊκοί Πόροι για Πολύ Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις (JEREMIE): αποσκοπούσε στη βελτίωση της πρόσβασης των μικροεπιχειρήσεων και των μεσαίων επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση και πιο συγκεκριμένα στη χορήγηση μικρών δανείων σε επιχειρηματικά κεφάλαια ή σε εγγυήσεις (<http://www.eif.europa.eu>).
3. Κοινή Δράση για την Υποστήριξη των Μικρο – πιστοδοτικών Ιδρυμάτων στην Ευρώπη (JASMINE): στόχος του προγράμματος ήταν η παροχή τεχνικής βοήθειας για τη μικρο – χρηματοδότηση των ιδρυμάτων, ώστε να αναδειχθούν σε αξιόπιστους χρηματοοικονομικούς μεσάζοντες και να αποκτούν κεφάλαια πιο εύκολα, χρηματοδοτώντας τις δραστηριότητες μη τραπεζικών πιστωτικών ιδρυμάτων προκειμένου να χορηγούν μεγαλύτερο αριθμό δανείων (<http://www.eif.org>).
4. Ευρωπαϊκό Ταμείο Επενδύσεων: στηρίζει τη λειτουργία του σε δυο όργανα, με το ένα να είναι τα ταμεία κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου, για νεοϊδρυθείσες επιχειρήσεις με προσανατολισμό στην τεχνολογία και το άλλο που είναι τα μέσα εγγύησης που αφορούν στην παροχή εγγυήσεων προς τα πιστωτικά ιδρύματα για την κάλυψη πιστώσεων προς τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (<https://www.consilium.europa.eu>).
5. Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Μικροχρηματοδοτήσεων (Progress): προσφέρει μικρο – πιστώσεις σε επιχειρήσεις μικρές αλλά κυρίως σε άτομα που έχασαν τις επιχειρήσεις τους και επιθυμούν να δημιουργήσουν μια νέα (<https://ec.europa.eu>).

3.3.2 Ελληνικό Κράτος

Το επίσημο ελληνικό κράτος, στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει κατά τη διάρκεια των ετών, τις έντονες και ισχυρές δυσμενείς επιπτώσεις που κλήθηκαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να υπερκεράσουν, προκειμένου να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν σε έναν βαθμό, συνέδραμε από την πλευρά του στη στήριξή τους, μέσα από ένα πλήθος εθνικών προγραμμάτων και εργαλείων χρηματοδότησης. Συνοπτικά, τα χρηματοδοτικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν σε εθνικό επίπεδο, για τη στήριξη των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων στην Ελλάδα ήταν τα ακόλουθα:

- ✓ **Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων:** αποτελεί έως και σήμερα το πλέον σημαντικό μέσο για την άσκηση αναπτυξιακής πολιτικής και συμβάλλει στην περαιτέρω σύγκλιση των περιφερειών, στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής με στοχευόμενες δράσεις και παρεμβάσεις για την τόνωση της ενεργού ζήτησης, στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, στην ενίσχυση της απασχόλησης, στην ενίσχυση της οικονομικής και κοινωνικής δικαιοσύνης και στη στήριξη της ανταγωνιστικότητας (<http://www.ggea.gr>).
- ✓ **Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς (ΕΣΠΑ):** ο ρόλος του ήταν περισσότερο συντονιστικός και ελεγκτικός, έτσι ώστε οι χρηματοδοτήσεις που παρέχονταν από τα Ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, να συμβαδίζουν με τις γενικότερες κοινοτικές κατευθύνσεις, αλλά και προτεραιότητες (<https://www.espa.gr>).
- ✓ **Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ΕΤΕΑΝ):** το Ταμείο αυτό ιδρύθηκε το 2011, με κύριο στόχο του την προώθηση της επιχειρηματικότητας και την ευχερέστερη πρόσβαση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων σε πλήθος χρηματοδοτήσεων, την προώθηση των συνεπενδύσεων ή των συμμετοχών σε χρηματοδοτικά ιδρύματα, την ίδρυση και διαχείριση Ταμείων Χαρτοφυλακίου, Εγγυήσεων και δανειοδοτήσεων, αλλά και τη διαχείριση προγραμμάτων Κρατικού Προϋπολογισμού, ΕΣΠΑ, κλπ. (<http://www.eucat.gr>).
- ✓ **Ταμείο Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ):** το συγκεκριμένο Ταμείο αποβλέπει στη διευκόλυνση της πρόσβασης των επιχειρήσεων στη χρηματοδότηση και την ενίσχυση των επενδύσεων μέσω της παροχής δανείων με ευνοϊκούς όρους, διαθέτοντας συνολικά κεφάλαια ύψους 550 εκατομμυρίων ευρώ, τα οποία προέρχονται κατά 50% από το Ταμείο Επιχειρηματικότητας (ΤΕΠΙΧ) του Εθνικού Ταμείου Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης και κατά 50% από συνεργαζόμενες τράπεζες (<https://www.etean.com.gr>).
- ✓ **Ταμείο Αγροτικής Επιχειρηματικότητας (ΤΑΕ):** έχει ως στόχο τη διευκόλυνση της χρηματοδότησης των επενδυτικών σχεδίων που εντάσσονται στα προγράμματα Αγροτικής Ανάπτυξης του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης. Τα δάνεια που παρέχονται παρουσιάζουν ευνοϊκούς όρους με διάρκεια από πέντε έως και δέκα έτη και με προνομιακό επιτόκιο 4% (<http://www.myespa.gr>).

- ✓ **Ταμείο Ανάπτυξης Νέας Οικονομίας (TANEO):** η πρώτη και μοναδική εταιρεία στο χώρο της ανταγωνιστικής ανάπτυξης ταμείων επιχειρηματικού κινδύνου με προσανατολισμό τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, δημιουργώντας νέα επιχειρηματικά κεφάλαια με τη συνεργασία ιδιωτών επενδυτών και πιστωτικών ιδρυμάτων για την ενίσχυση οικογενειακών επιχειρήσεων και φιλόδοξων εγχειρημάτων (<http://www.mindev.gov.gr>).

3.4 Παραγωγικότητα & Κόστος Εργασίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης

Δυο από τους πλέον σημαντικούς παράγοντες, που θεωρήθηκαν ως οι βασικές αιτίες για τις οποίες οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις απώλεσαν ένα σημαντικό μέρος της ανταγωνιστικότητάς τους ήταν, το υψηλό κόστος της εργασίας και η χαμηλή ανά μονάδα προϊόντος παραγωγικότητα που παρουσίαζαν, κυρίως στα έτη προ οικονομικής κρίσης. Ενδεικτικά, μεταξύ των ετών 2007 – 2012, υπήρξε ένας σημαντικός περιορισμός ως προς το κόστος εργασίας στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, που ανήλθε συνολικά στο 50% και προήλθε (Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, 2015, Σελ: 63 – 64):

- ✓ από τη μείωση του μέσου μισθού ανά εργαζόμενο, με τη μείωση στο συνολικό κόστος της εργασίας να είναι 38%
- ✓ από τη μείωση του αριθμού των απασχολούμενων, με τη μείωση στο συνολικό κόστος της εργασίας να φθάνει στο 12%.

Από την άλλη πλευρά, αυτή της παραγωγικότητας, μέσα στα έτη από το 2007 έως και το 2012, το υπόψη μέγεθος αυξήθηκε παράλληλα με την αύξηση του μεγέθους των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, σε όρους προστιθέμενης αξίας. Ειδικότερα, για εκείνες τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που ανήκουν στον βιομηχανικό κλάδο, για κάθε μια μονάδα νομίσματος (€), που κάθε εργαζόμενος εισπράττει ως μισθό, προσφέρει δυο μονάδες νομίσματος (€), στις περιπτώσεις μεσαίων επιχειρήσεων και 1,5 μονάδες νομίσματος (€), στις περιπτώσεις των μικρών επιχειρήσεων. Επιπρόσθετα, για το ίδιο χρονικό διάστημα, οι επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονταν ως εξωστρεφείς προέβησαν σε λιγότερες απολύσεις εργαζόμενων, εν αντιθέσει με εκείνες τις επιχειρήσεις, που δεν στήριξαν τη

λειτουργία τους στην εξωστρέφεια. Ενδεικτικά, στις εξωστρεφείς επιχειρήσεις η μείωση της απασχόλησης ανήλθε στο 33% και στις αντίστοιχες μη εξωστρεφείς στο 50%.

3.5 Σύνοψη Κεφαλαίου

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου ήταν να αποτυπωθούν ποσοτικά και ποιοτικά, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, κυρίως κατά τη διάρκεια των ετών από το 2007 έως και το 2013. Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε, στις οικονομικές δυσχέρειες που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, με την ανάλυση να επικεντρώνεται, τόσο στα προβλήματα που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν όσο και στους διαθέσιμους τρόπους χρηματοδότησης που υπήρχαν. Ειδικά σε αυτό το ζήτημα της χρηματοδότησης, η μελέτη που προηγήθηκε είχε ως στόχο να επισημάνει τα προβλήματα πρόσβασης που αντιμετωπίζουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα ως προς τη την παροχή πιστώσεων από τις τράπεζες, αλλά και τις διαθέσιμες λύσεις που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια των ετών της οικονομικής κρίσης.

Προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των προβλημάτων που παρουσίαζαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, συνέδραμαν μια σειρά από μέτρα στήριξης που αναλήφθηκαν, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος, μέσα από πλήθος προγραμμάτων χρηματοδότησης κυρίως, επιδίωξαν να ενισχύσουν τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις και ειδικά όσες έδιναν ιδιαίτερα βαρύτητα στην καινοτομία και στη χρήση τεχνολογίας και πληροφοριακών συστημάτων. Τέλος, στο υπόψη κεφάλαιο αποτυπώθηκαν τα αποτελέσματα που εξήχθησαν ως προς την παραγωγικότητα των επιχειρήσεων αυτής της κατηγορίας και του κόστους εργασίας, όπως αυτά διαμορφώθηκαν μεταξύ των ετών 2007 – 2012.

Κεφάλαιο 4

Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα: Προοπτικές Ανάπτυξης & Ενίσχυση Βιωσιμότητας

4.1 Αντοχή Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων Κατά τη Διάρκεια της Οικονομικής Κρίσης στην Ελλάδα

Ο βαθμός στον οποίο οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις άντεξαν στην οικονομική κρίση από την οποία και επλήγησαν, σχετιζόταν άμεσα από την ικανότητα που τις διέκρινε ώστε να δημιουργήσουν, αλλά κυρίως να διατηρήσουν ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, σε χαμηλότερα επίπεδα κόστους. Ο σκοπός που έπρεπε να επιτευχθεί αναφερόταν στην προσφορά περισσότερο ποιοτικών προϊόντων, σε χαμηλότερες, όχι φθηνότερες, αλλά περισσότερο προσιτές τιμές (Λιούκας Σ., 2011, Σελ: 402 – 404). Ο ανταγωνισμός που αναπτύχθηκε, οριοθετήθηκε ως προς την επιρροή του σε διεθνές επίπεδο, με τις ελληνικές επιχειρήσεις να συγκρίνονται πλέον με τις αντίστοιχες ξένες και ο βαθμός της αντοχής τους επηρεάστηκε σημαντικά και από τον τρόπο προσαρμογής τους, καθώς και από το πόσο έγκαιρα προέβησαν σε αυτή την προσαρμογή. Παράλληλα, μεγάλη σημασία δόθηκε και στο ζήτημα της ευελιξίας και της ευκινησίας που επέδειξαν, σε αυτά τα νέα επιχειρηματικά δεδομένα. Υπήρχαν ασφαλώς ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που άντεξαν και άλλες που δεν τα κατάφεραν, όμως σε μεγάλο βαθμό η οικονομική κρίση λειτούργησε ως ένα είδος εξυγίανσης.

Προκειμένου να διαπιστωθεί ποιες είναι οι ελληνικές επιχειρήσεις που θα αντέξουν σε αυτή την οικονομική κρίση και θα βγουν αλώβητες, θα πρέπει να εξετασθούν δυο (2) σημαντικοί παράγοντες: ο ένας αναφέρεται στις προϋπάρχουσες ικανότητες τους και ο άλλος στην προηγούμενη θέση που κατείχαν στην αγορά. Το ζήτημα όμως έγκειται και στην ικανότητα των επιχειρήσεων να αντιληφθούν αυτή ακριβώς τη θέση και τη δυσκολία της κατάστασης και να προβούν άμεσα στις κατάλληλες κινήσεις. Σε γενικές γραμμές πάντως, οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις άντεξαν σε αυτή τη νέα διαμορφωμένη κατάσταση, με τον πλέον θετικό παράγοντα που επέδρασε προς την κατεύθυνση αυτή να είναι τόσο η οικογενειακή μορφή της πλειοψηφίας των επιχειρήσεων, όσο και η ισχυρή κουλτούρα που διαθέτουν και η οποία διέπει διαχρονικά τη δράση τους.

Κατά το έτος 2009, η Ελλάδα παρουσίαζε το χαμηλότερο δείκτη πτωχεύσεων στην Ευρώπη, με τους Έλληνες επιχειρηματίες να προσπαθούν να διατηρήσουν τις επιχειρήσεις τους, είτε διότι δεν είχαν κάποια άλλη εναλλακτική λύση, είτε διότι δεν τους παρουσίαζε το ελληνικό κράτος ένα είδος «δεύτερης επαγγελματικής ευκαιρίας». Ενδεικτικά, στον πίνακα 1, παρουσιάζονται οι δείκτες πτώχευσης που παρουσίαζαν χώρες στην Ευρώπη, κατά το 2009.

Πίνακας 1: Δείκτης Πτώχευσης σε Χώρες της Δυτικής Ευρώπης (2009)

Χώρες	Αριθμός Πτωχεύσεων Ανά 10.000 Επιχειρήσεις
<i>Ελλάδα</i>	4
<i>Ισπανία</i>	16
<i>Ιταλία</i>	23
<i>Πορτογαλία</i>	40
<i>Ιρλανδία</i>	87
<i>Μεγάλη Βρετανία</i>	90
<i>Γερμανία</i>	96
<i>Φινλανδία</i>	103
<i>Νορβηγία</i>	109
<i>Σουηδία</i>	131
<i>Ολλανδία</i>	165
<i>Βέλγιο</i>	165
<i>Δανία</i>	183
<i>Γαλλία</i>	188
<i>Αυστρία</i>	236
<i>Λουξεμβούργο</i>	242
<i>Μέσος Όρος</i>	116,6

(Λιούκας Σ., 2011)

Οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, οι οποίες διαφαίνεται πως θα κατορθώσουν με επιτυχία να αντέξουν και να αντιμετωπίσουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, είναι όσες ανήκουν στους κάτωθι κλάδους (Λιούκας Σ., 2011, Σελ: 404)

- ✓ στον τουριστικό κλάδο και σε όσες δραστηριότητες – υπηρεσίες συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν
- ✓ στον κλάδο των ποιοτικών τροφίμων, σε συνδυασμό με τη χρήση καινοτομίας και τεχνολογίας, στην παροχή νέων γεύσεων και στην προσφορά προϊόντων υγιεινής διατροφής
- ✓ σε όσους κλάδους είναι άμεσα εξαρτημένοι με την άσκηση πολιτικών εθνικού και κοινοτικού χαρακτήρα, όπως είναι αυτές οι επιχειρήσεις που ασχολούνται με τις ήπιες μορφές ενέργειας και με τις σύγχρονες τεχνολογίες
- ✓ στον κλάδο της ναυτιλίας αλλά και σε όσες επιχειρήσεις σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με αυτόν.

4.2 Καινοτομία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

4.2.1 Μορφές Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Ως καινοτομία ορίζεται εκείνη η διαδικασία μέσω της οποίας οι επιχειρήσεις μπορούν να μετατρέψουν μια ιδέα σε προϊόν ή υπηρεσία που δύναται να αποτελέσει προϊόν εμπορικής εκμετάλλευσης. Οι καινοτομίες εμφανίζονται, είτε στην παραγωγική διαδικασία ενός προϊόντος ή μιας υπηρεσίας, με τη δημιουργία νέων ή την αναβάθμιση των παλαιών προϊόντων – υπηρεσιών, είτε στην οργάνωση των διαδικασιών και στην εισαγωγή καινοτομιών που θα αφορούν στην τεχνολογία της παραγωγής και τις διοικητικές διαδικασίες. Επομένως λοιπόν, η καινοτομία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τις θετικές αλλαγές που μπορούν να επέλθουν. Υπάρχουν δυο (2) βασικές μορφές καινοτομίας που διακρίνονται (Κριεμάδης Α., 2011, Σελ: 128 – 129):

- ✓ Η τεχνολογική καινοτομία, η οποία συνιστά ένα νέο ή σημαντικά βελτιωμένο προϊόν – υπηρεσία, το οποίο αναφέρεται στα θεμελιώδη χαρακτηριστικά, τις τεχνικές προδιαγραφές και τις λοιπές άλλες άυλες ιδιότητες ή τρόπους χρήσης.
- ✓ Η μην τεχνολογική καινοτομία, η οποία μπορεί να αναφέρεται στη νέα ή σε μεγάλο βαθμό βελτιωμένη οργανωτική δομή μιας επιχείρησης, που μπορεί να

αναφέρεται στις επιχειρηματικές πρακτικές που χρησιμοποιούνται, στο εργασιακό περιβάλλον, στις νέες βελτιωμένες μεθόδους προώθησης των προϊόντων και των υπηρεσιών.

Στην Ελλάδα, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στερούνται καινοτομιών σε όλα τα επίπεδα, με μόλις το 15% εξ αυτών να θεωρούνται ως στρατηγικά καινοτόμες, το 50% να μην πραγματοποιεί καμία καινοτομία, ενώ το υπόλοιπο 35% των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων να υλοποιεί σε περιστασιακό βαθμό καινοτομίες. Παράλληλα, το 33% των ελληνικών επιχειρήσεων, μεταξύ των ετών 2008 – 2012 προχώρησαν σε κάποιες καινοτόμες ενέργειες, έναντι του αντίστοιχου 50% των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων. Ως προς την εισαγωγή τεχνολογικών καινοτομιών, το 20% των ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων προέβησαν σε τέτοιες, έναντι του 35% των αντίστοιχων ευρωπαϊκών, για το χρονικό διάστημα 2008 – 2012 (European Commission, 2014, Σελ: 3 – 6) .

Στον πίνακα που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι συντελεστές καινοτομίες ανά κλάδο δραστηριότητας, στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, για το έτος 2005 και για το έτος 2013.

Πίνακας 2: Συντελεστές Καινοτομίας Ανά Κλάδο (Ελλάδα – Ευρώπη)

Εταιρικός Τομέας	Ελλάδα	Ευρώπη
<i>Βιομηχανία</i>	0,34	0,59
<i>Χημικά</i>	0,34	0,73
<i>Ηλεκτρικός Εξοπλισμός</i>	0,50	0,79
<i>Μηχανήματα & Εξοπλισμός</i>	0,42	0,68
<i>Ελαστικά & Πλαστικά</i>	0,41	0,60
<i>Μεταλλικά Προϊόντα</i>	0,39	0,49
<i>Βασικά Μέταλλα</i>	0,36	0,57
<i>Χαρτί & Εκδόσεις</i>	0,34	0,50
<i>Τρόφιμα, Ποτά, Καπνός</i>	0,29	0,48
<i>Εξοπλισμός Μεταφορών</i>	0,29	0,69
<i>Κλωστοϋφαντουργία</i>	0,24	0,43

Υπηρεσίες	0,38	0,49
Υπηρεσίες Η/Υ	0,70	0,74
Ενοικιάσεις & Λοιπές Υπηρεσίες	0,59	0,70
Πληροφορικής & Επικοινωνιών	0,54	0,77
Μεταφορές & Επικοινωνίες	0,25	0,36
Χονδρικό Εμπόριο	0,36	0,44

(European Commission, 2014)

4.2.2 Πηγές Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Η καινοτόμος δραστηριότητα που αναπτύσσουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα προκύπτει σε σημαντικό βαθμό βάσει των προτύπων που εφαρμόζουν οι επιχειρήσεις του εξωτερικού (Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., 2013, Σελ: 5 – 25). Αυτό το προφίλ υιοθετείται περισσότερο από τις μικρές επιχειρήσεις, σε ποσοστό 43%, ενώ οι αντίστοιχες μεσαίες ελληνικές επιχειρήσεις, προέβησαν στην ανάπτυξη πρωτογενούς καινοτομίας, σε ποσοστό 65%, κυρίως μέσα από την ανάπτυξη συνεργασιών με άλλες επιχειρήσεις. Ως προς τους κλάδους δραστηριότητας, στηριζόμενοι σε πρότυπα επιχειρήσεων του εξωτερικού, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που ασχολούνται με το εμπόριο, σε ποσοστό 70%, υιοθετούν τέτοιες πρακτικές, ενώ παρόμοια ποσοστά εμφανίζουν και οι επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο δράσης τις μεταφορές, αλλά και οι βιομηχανίες μετάλλων.

Δύο είναι οι σημαντικότερες πηγές καινοτομίας που χρησιμοποιούν οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, προκειμένου να εισάγουν σημαντικές διαφοροποιήσεις στον τρόπο της λειτουργίας τους (Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., 2013, Σελ: 5 – 25):

- ✓ Η μια πηγή αναφέρεται στη σύναψη συνεργασιών, οι οποίες δεν σχετίζονται με το μέγεθος των επιχειρήσεων, αλλά περισσότερο με το αντικείμενο της δραστηριότητάς τους. Ενδεικτικά, οι βιομηχανικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις συνεργάζονται περισσότερο με εταιρείες ένδυσης, με τους ελεύθερους επαγγελματίες, αλλά και με τους χονδρεμπόρους.
- ✓ Η άλλη πηγή αναφέρεται στην ανάπτυξη καινοτομιών, μέσα από την προσαρμογή ήδη υπάρχουσών, βάσει προτύπων, τα οποία προέρχονται από

επιχειρήσεις του εξωτερικού. Προς την κατεύθυνση αυτή συμβάλει σε μεγάλο βαθμό το ανθρώπινο δυναμικό τους, μέσα από την παραγωγή νέων προϊόντων, την ανάπτυξη νέων διαδικασιών, αλλά και τη στήριξη των αλλαγών στην οργανωτική δομή.

4.2.3 Οφέλη Καινοτομίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Αναφορικά με τα οφέλη που προκύπτουν από την εισαγωγή καινοτομιών στις ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις διαχρονικά, αυτά εντοπίζονται στην αύξηση του μεριδίου αγοράς, το οποίο επέτυχε το 32% των επιχειρήσεων που εισήγαγαν καινοτόμες δράσεις, στην είσοδο σε νέες αγορές, αλλά και στη βελτίωση της παραγωγής (19% των καινοτόμων επιχειρήσεων). Αυτά τα συνολικά μεγέθη των ωφελειών που απολαμβάνουν οι καινοτόμες Μικρομεσαίες Επιχειρήσεων, επηρεάζονται σε σημαντικό βαθμό, ανάλογα με το μέγεθος, τον κλάδο δραστηριότητας, καθώς επίσης και ανάλογα με την επιλεγείσα μορφή καινοτομίας. Πιο συγκεκριμένα (Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., 2014, Σελ: 12 – 18):

- ✓ Αύξηση του μεριδίου της αγοράς επέτυχε το 55% του συνόλου των μεγαλύτερων Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των μικρότερων Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων ανήλθε στο 10%. Ο λόγος για την ύπαρξη της διαφοράς αυτής έγκειται στην ανάπτυξη περισσότερων νέων προϊόντων που προχώρησαν οι μεγαλύτερες Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, έναντι των μικρότερων.
- ✓ Ως προς τους κλάδους δραστηριότητας, σε νέες αγορές του εξωτερικού εισήλθαν περισσότερο οι βιομηχανικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, οι οποίες δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τροφίμων και της ξυλείας.
- ✓ Τέλος, σε σχέση με τη μορφή καινοτομίας αυτή εκδηλώνεται μέσα από την ανάπτυξη νέων προϊόντων, ορισμένα εκ των οποίων διοχετεύονται στις διεθνείς αγορές, μέσα από την ανάπτυξη νέων μεθόδων προβολής και προώθησης, ώστε να αυξηθεί το μερίδιο της αγοράς και να εισέλθουν οι επιχειρήσεις σε νέες αγορές, αλλά και μέσα από τη βελτίωση της ποιότητας και την αύξηση της παραγωγικής δυναμικότητας.

4.3 Στρατηγική Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

4.3.1 Κίνητρα Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Προτού γίνει αναφορά στα κίνητρα της εξωστρέφειας που παρουσιάζουν οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, κατά τη διάρκεια των ετών της οικονομικής κρίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι, ένα σημαντικό μέρος αυτών προβαίνουν στη διενέργεια εξαγωγών, χωρίς οι ίδιες να έχουν ασκήσει κάποιο είδος πρωτοβουλίας, αλλά αντίθετα, αλλοδαπές επιχειρήσεις τις έχουν προσεγγίσει από μόνες τους προκειμένου να συνεργαστούν (Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., 2014, Σελ: 19 – 20). Στους δυο κύριους κλάδους της οικονομικής δραστηριότητας της Ελλάδος, σε αυτόν του εμπορίου και σε αυτόν της βιομηχανίας, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις παρουσιάζουν διαφορετική στρατηγική ως προς την εξωστρέφεια που αναπτύσσουν.

Πιο συγκεκριμένα, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που ανήκουν στον κλάδο του εμπορίου, παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά εξαγωγών (28%), εν συγκρίσει με τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που ανήκουν στον κλάδο της βιομηχανίας (Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., 2014, Σελ: 19 – 20). Σχετικά με τη στρατηγική που ακολουθούν, το 60% των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων που οδηγούνται στην εξωστρέφεια τηρούν μια στρατηγική προώθησης μέσω της οποίας το προϊόν ή η ίδια η στρατηγική της εταιρείας προσαρμόζονται στην αγορά και στις ανάγκες του αλλοδαπού καταναλωτικού κοινού, ενώ το υπόλοιπο 40% διατηρεί τα ίδια στοιχεία με εκείνα που εφαρμόζει στην εγχώρια αγορά. Τέλος, σημαντική είναι και η διαφορά που παρουσιάζεται μεταξύ των μικρών και των μεσαίων ελληνικών επιχειρήσεων, με τις δεύτερες να προσαρμόζουν σε μεγαλύτερο βαθμό τη στρατηγική τους (65%), έναντι των πρώτων (56%).

4.3.2 Τρόποι Εκδήλωσης Στρατηγικής Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Οι βιομηχανικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα, είναι εκείνες οι οποίες μπορούν μέσα από τη στάση και τη στρατηγική που τηρούν να αποτυπώσουν τη σημαντική δυνατότητα που παρουσιάζουν έναντι άλλων κλάδων και μεγεθών επιχειρήσεων, σε σχέση με την εξωστρέφεια που ακολουθούν (Μυλωνάς Π., Αθανασόπουλος Α., 2013, Σελ: 7 – 21). Ο λόγος έγκειται στο γεγονός ότι, αυτές οι επιχειρήσεις λόγω μεγέθους μπορούν να εστιάσουν σε συγκεκριμένες αγορές και να τις εξυπηρετήσουν και για αυτό και παρουσιάζουν υψηλότερο ενδιαφέρον

επένδυσης. Αυτό το ενδιαφέρον μεταφράζεται σε πωλήσεις, στο εξωτερικό, στις οποίες ιδιαίτερη βαρύτητα δίνει μόλις το 30% του συνόλου των εξωστρεφών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, εκ των οποίων, το 36% των μεσαίων επιχειρήσεων και το 21% των μικρών επιχειρήσεων πιστεύει ότι μπορεί να αποτελέσει ισχυρό τμήμα στο χαρτοφυλάκιο των προϊόντων του. Παράλληλα όμως η εξωστρέφεια των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων ενισχύεται και από μια σειρά άλλων παραγόντων όπως είναι:

- ✓ η ποιότητα των παραγόμενων – προσφερόμενων προϊόντων
- ✓ η ικανότητα που διακρίνει τα στελέχη της επιχείρησης να επιτυγχάνουν στόχους με έντονα στοιχεία εξωστρέφειας
- ✓ το χαμηλό κόστος της παραγωγής, εμπορίας και διανομής των προϊόντων

4.3.3 Προορισμός Άσκησης Στρατηγικής Εξωστρέφειας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Για τις ελληνικές επιχειρήσεις, τόσο πριν από την εμφάνιση των συμπτωμάτων της οικονομικής κρίσης, όσο κυρίως κατά τη διάρκεια των ετών αυτής, η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης αποτέλεσε την περιοχή με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στις όποιες δράσεις και στρατηγικές εξωστρέφειας αναπτύσσονταν (Μυλωνάς Π., Αθανασόπουλος Α., 2013, Σελ: 7 – 21). Η περιοχή της Μέσης Ανατολικής έχει την τιμητική της, με το 64% του συνόλου των εξωστρεφών επιχειρήσεων να την επιλέγει και μετέπειτα να ακολουθεί η περιοχή της Δυτικής Ευρώπης με 46%. Την τελευταία αυτή αγορά προτιμάει το 35% του συνόλου των μεσαίων επιχειρήσεων, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις μικρές επιχειρήσεις είναι 28%. Οι λόγοι για αυτή τη διαφοροποίηση εντοπίζονται, τόσο στην υψηλή ανταγωνιστικότητα που εμφανίζει η περιοχή της Δυτικής Ευρώπης, όσο και στο μέγεθος των επιχειρήσεων.

Αναλυτικά, οι χώρες οι οποίες αποτέλεσαν τους βασικούς προορισμούς άσκησης εξωστρεφούς δράσης για τις ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις κατά το χρονικό διάστημα 2011 – 2013, είναι οι εξής (Μυλωνάς Π., Αθανασόπουλος Α., 2013, Σελ: 7 – 21):

- ✓ Η Κύπρος, η οποία επιλέχθηκε στη συντριπτική της πλειοψηφία από τις μεσαίες εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις.

- ✓ Η Βουλγαρία, η οποία επιλέχθηκε από τις μικρές κατασκευαστικές και εμπορικές επιχειρήσεις.
- ✓ Η Γερμανία που επιλέχθηκε για την άσκηση εξωστρεφούς δράσης σε επίπεδο τουριστικών και μεταφορικών υπηρεσιών.
- ✓ Η Ιταλία, που επιλέχθηκε για τη διενέργεια γενικών εμπορικών δραστηριοτήτων.
- ✓ Η Ρωσία, που επιλέχθηκε από τις κατασκευαστικές εταιρείες, ανεξαρτήτως μεγέθους.

Σε γενικές γραμμές, οι λόγοι που ώθησαν τις ελληνικές επιχειρήσεις, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, στην ανάπτυξη και άσκηση εξωστρεφών δράσεων είναι:

- ✓ Οι σημαντικές επιπτώσεις που επέφερε η οικονομική κρίση στην ελληνική οικονομία.
- ✓ Στο γεγονός πως ορισμένες εκ των αγορών που δραστηριοποιήθηκαν, όπως για παράδειγμα η Μέση Ανατολή, παρουσιάζουν σημαντικά περιθώρια ανάπτυξης ως αγορές, μέσω της υπερβάλλουσας ζήτησης που υπάρχει.
- ✓ Στη μείωση του κόστους της παραγωγής, προώθησης και διανομής των προϊόντων, με αποτέλεσμα, να αυξάνεται η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων και να μπορούν να εισέλθουν σε αγορές, στις οποίες παλαιότερα ήταν αδύνατο να συμμετάσχουν.

4.4 Χρηματοδότηση Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

4.4.1 Εναλλακτικές Μορφές Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές χρηματοδότησης που υπάρχουν και μέσω των οποίων μπορούν να βοηθηθούν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, ώστε να ενισχύσουν, είτε την εγχώρια δραστηριότητά τους, είτε την εξωστρέφειά τους, αυτές μπορούν να διακριθούν στις ακόλουθες:

- ✓ Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών (Venture Capital)

Τα Κεφάλαια Επιχειρηματικών Συμμετοχών αποτελούν μια μορφή χρηματοδότησης που απευθύνεται σε νέες, και συνεχώς αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις οι οποίες στην πλειοψηφία τους δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά με καινοτόμες ιδέες (Παπαδημητρίου Π., 2005, Σελ: 24 – 26). Πρόκειται για Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

με ικανές διοικήσεις που βρίσκονται σε αρχικό στάδιο ανάπτυξης και εμφανίζουν την αναγκαιότητα της χρηματοδότησης, της συμβουλευτικής υποστήριξης και της δημιουργίας συμμαχιών στην αγορά ώστε να αναπτυχθούν. Τα Venture Capital αποτελούν ουσιαστικά κεφάλαια, που επιτρέπουν ή όχι τη συμμετοχή τρίτων η νομική μορφή του οποίου αποτελεί συνήθως μια θυγατρική επιχείρηση κάποιου πιστωτικού ιδρύματος.

Η συνεργασία με μια επιχείρηση Venture Capital εξασφαλίζει την απόδοση του κεφαλαίου με αντάλλαγμα τη συμμετοχή της στο μετοχικό κεφάλαιο της επιχείρησης. Επομένως, αναλαμβάνει και αυτή ένα τμήμα του επιχειρηματικού ρίσκου επιδιώκοντας οφέλη σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα. Η απόδοση που προσδοκά μια επιχείρηση μέσω αυτής της μορφής χρηματοδότησης εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από το επίπεδο του κινδύνου που αναλαμβάνει και το εσωτερικό ποσοστό απόδοσης της επένδυσης.

✓ Πρακτόρευση απαιτήσεων (Factoring)

Εφαρμόζεται από τα πιστωτικά ιδρύματα και τις Ανώνυμες Εταιρείες και αφορά τη σύναψη μιας σύμβασης ανάμεσα στον προμηθευτή και στο πιστωτικό ίδρυμα ή την εταιρεία Factoring, βάση της οποίας ο προμηθευτής εκχωρεί τις απαιτήσεις του έναντι είτε πελατών είτε οφειλετών του (Παπαδημητρίου Π., 2005, Σελ: 32 – 33). Το πιστωτικό ίδρυμα ή η εταιρεία Factoring αναλαμβάνουν τη διαχείριση, είσπραξη, προεξόφληση, πιστωτικό έλεγχο και κάλυψη του πιστωτικού κινδύνου των απαιτήσεων του προμηθευτή. Ως τρόπος χρηματοδότησης είναι αρκετά αποτελεσματικός και αποτελεί έναν εύκολο και άμεσο τρόπο βελτίωσης της ρευστότητας μιας επιχείρησης. Παράλληλα μειώνεται το λειτουργικό κόστος και αυξάνεται η παραγωγική ικανότητα των επιχειρήσεων, μιας και οι διαδικασίες διαχείρισης, λογιστικής παρακολούθησης και είσπραξης των απαιτήσεων μιας επιχείρησης ανατίθενται στο πιστωτικό ίδρυμα ή στην εταιρεία Factoring.

✓ Ιδιώτες Επενδυτές (Business Angels)

Είναι ιδιώτες επενδυτές, οι οποίοι και επενδύουν κεφάλαια, χρόνο, εμπειρία και τεχνογνωσία σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις που παρουσιάζουν προοπτικές ανάπτυξης (Γκόγκας Π., Πραγγίδης Ι., 2010, Σελ: 169 – 170). Οι Επιχειρηματικοί Άγγελοι είναι συνήθως μέτοχοι ή ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, διευθυντικά στελέχη ή σύμβουλοι επιχειρηματικού σχεδιασμού, αλλά και συνταξιούχοι πρώην σύμβουλοι

επιχειρήσεων. Ο ρόλος τους στην επιχείρηση με την οποία συνεργάζονται είναι διττός: από τη μια πλευρά είναι εκείνοι οι επενδυτές που επενδύουν τα κεφάλαιά τους, και από την άλλη πλευρά, έχουν ενεργό ρόλο στην επιχείρηση, είτε μετέχοντας στο Διοικητικό Συμβούλιο παρέχοντας ανεπίσημα συμβουλευτικές υπηρεσίες είτε, εργαζόμενοι σε αυτή υπό καθεστώς απασχόλησης.

✓ Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων (Business Incubators)

Ο τρόπος αυτός χρηματοδότησης μπορεί να βοηθήσει όχι μόνο επιχειρήσεις, αλλά ολόκληρες περιοχές, στη διαδικασία ίδρυσης νέων καινοτομικών επιχειρήσεων οι οποίες έχουν την ευχέρεια εισόδου και ανάπτυξης των δραστηριοτήτων τους σε κατάλληλα διαμορφωμένους και εξοπλισμένους χώρους των Θερμοκοιτίδων. Παράλληλα, σε αυτές τις επιχειρήσεις παρέχονται αναγκαίες διευκολύνσεις και συμβουλευτικές υπηρεσίες για την είσοδο και σταθεροποίησή τους στην αγορά κατά τα πρώτα έτη της λειτουργίας τους (Γκόγκας Π., Πραγγίδης Ι., 2010, Σελ: 172 – 173).

✓ Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing)

Σύμφωνα με αυτή τη μορφή χρηματοδότησης, μια εταιρεία (εκμισθωτής) παραχωρεί έναντι μισθώματος τη χρήση ενός κινητού ή ακίνητου αντικειμένου, το οποίο προορίζεται για την επιχείρηση του αντισυμβαλλόμενου (μισθωτή), παρέχοντάς του συγχρόνως το δικαίωμα της επαναγοράς του αντικειμένου ή της ανανέωσης της μίσθωσης για ορισμένο χρόνο (Παπαδημητρίου Π., 2005, Σελ: 14 – 17). Το περιεχόμενο της σύμβασης χρηματοδοτικής μίσθωσης αναφέρεται, στο γεγονός πως, ένας πελάτης μπορεί να διαλέξει τον εξοπλισμό που χρειάζεται και κατόπιν, υποβάλλει το αίτημά του στην εταιρεία Leasing προτείνοντας τον προμηθευτή της προτίμησής του. Έπειτα, η εταιρεία Leasing εάν εγκρίνει το αίτημα, αναλαμβάνει την αγορά του εξοπλισμού που επιλέγει ο μισθωτής και κατόπιν τον μισθώνει σε αυτόν έναντι μισθώματος για συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Ο μισθωτής είναι υπεύθυνος για την παραλαβή, καλή λειτουργία και συντήρηση του εξοπλισμού και για κάθε ζήτημα που σχετίζεται με αυτόν.

✓ Σύμβαση Δικαιόχρησης (Franchising)

Η Σύμβαση Δικαιόχρησης αποτελεί μια σύμβαση συνεργασίας μεταξύ δύο επιχειρήσεων, βάσει της οποίας η μια (δικαιοπάροχος – Franchisor) παραχωρεί

στην άλλη επιχείρηση (δικαιοδόχος – Franchisee), έναντι κάποιου άμεσου ή έμμεσου οικονομικού τιμήματος το σύνολο των δικαιωμάτων βιομηχανικής ή πνευματική ιδιοκτησίας που αναφέρονται, στα εμπορικά σήματα, στις επωνυμίες, στα διακριτικά γνωρίσματα, στα πρότυπα χρήσης, στην ευρεσιτεχνία καθώς και στην απαραίτητη τεχνογνωσία με σκοπό την εμπορία συγκεκριμένων τύπων προϊόντων ή υπηρεσιών σε τελικούς χρήστες (Παπαδημητρίου Π., 2005, Σελ: 19 – 21).

4.4.2 Εθνικά Προγράμματα Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Η Ελλάδα έχει δρομολογήσει την υλοποίηση πλήθους χρηματοδοτικών εργαλείων, ώστε να επιτυγχάνεται η βέλτιστη αξιοποίηση των διαθέσιμων δημόσιων πόρων με άλλες διαθέσιμες χρηματοδοτικές πηγές. Τα χρηματοδοτικά αυτά εργαλεία εντοπίζονται (<http://www.ekt.gr>):

✓ Ταμείο Επιχειρηματικών Συμμετοχών

Χορηγεί κεφάλαια με τη μορφή Venture Capital, Seed Capital, κλπ. τόσο από ευρωπαϊκούς όσο και από εθνικούς πόρους, ενώ παράλληλα, οι ιδιώτες επενδυτές συνεισφέρουν με πρόσθετους ίδιους πόρους.

✓ Ταμείο Επιμερισμού Ρίσκου και Εγγυήσεων «Ταμείο Επιχειρηματικότητας I και II»

Χορηγεί δάνεια σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις μειώνοντας το επιτόκιο ή τις εγγυήσεις που ζητούνται από τα πιστωτικά ιδρύματα.

✓ Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων – Global Loan

Πρόκειται για εξασφάλιση ρευστότητας από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων προς τις τέσσερις συστημικές τράπεζες της Ελλάδος, για τη χορήγηση δανείων αποκλειστικά προς τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις. Ο δανεισμός της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων προς τις τράπεζες καλύπτεται από εγγύηση του ελληνικού δημοσίου.

✓ Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων – Trade Finance Facility

Αποτελεί το πρώτο προϊόν της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων που διατίθεται αποκλειστικά στην Ελλάδα, καλύπτοντας το 85% του συνόλου των κινδύνων από τις εξαγωγικές δραστηριότητες των ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Πρόκειται για βραχυπρόθεσμα χρηματοπιστωτικά μέσα, διάρκειας κατά μέσο όρο τεσσάρων μηνών, με τη χρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων να μπορεί να «ανακυκλώνεται» τρεις φορές ανά έτος και επομένως να μπορεί να υποστηρίξει τριπλάσιο όγκο συναλλαγών. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύονται οι εξαγωγικές δραστηριότητες και στηρίζονται οι ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις και οι επιχειρήσεις μεσαίας κεφαλαιοποίησης.

✓ Μικροχρηματοδοτήσεις (Microfinance)

Προβλέπεται η χορήγηση μικροπιστώσεων σε πολύ μικρές επιχειρήσεις, οι οποίες δεν έχουν πρόσβαση στον τραπεζικό τομέα για την άντληση κεφαλαίων, προκειμένου να υλοποιήσουν τα επενδυτικά τους σχέδια, συμβάλλοντας στην αύξηση της απασχόλησης και τη μείωση της ανεργίας.

✓ ΕΣΠΑ

Προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, αποβλέπουν πλήθος δράσεων του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ανταγωνιστικότητα Καινοτομία του ΕΣΠΑ 2014 – 2020, τα οποία και διακρίνονται στις εξής κατηγορίες (<https://www.espa.gr>):

- Νεοφυής Επιχειρηματικότητα.
- Ενίσχυση Τουριστικών ΜΜΕ για τον εκσυγχρονισμό τους και την ποιοτική αναβάθμιση των παρεχομένων υπηρεσιών.
- Αναβάθμιση πολύ μικρών και μικρών επιχειρήσεων για την ανάπτυξη των ικανοτήτων τους στις νέες αγορές.
- Δράση Επιχειρούμε Έξω – Υποστήριξη Διεθνούς Προβολής Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων με Εξωστρεφή Προσανατολισμό: στοχεύει στην προώθηση της εξωστρέφειας των ελληνικών μεταποιητικών επιχειρήσεων που αναπτύσσουν ήδη εξαγωγική δραστηριότητα, μέσω της συμμετοχής τους σε εμπορικές εκθέσεις που διοργανώνονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση και σε τρίτες χώρες.

- Δράση Ενίσχυση της Ίδρυσης και Λειτουργίας Νέων Τουριστικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων: στοχεύει στην ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στον τομέα του τουρισμού μέσω της δημιουργίας νέων τουριστικών επιχειρήσεων.
- Ψηφιακό Άλμα – Ψηφιακό Βήμα: στοχεύει στην ενίσχυση της ψηφιακής αναβάθμισης των επιχειρήσεων στην Ελλάδα, με έμφαση στον ψηφιακό μετασχηματισμό των μεσαίων, μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων.

4.4.3 Ευρωπαϊκά Προγράμματα Χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων

Τα ευρωπαϊκά προγράμματα, τα οποία αποτελούν αρωγούς για τη χρηματοδότηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά και σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, είναι τα ακόλουθα (<http://www.ekt.gr>):

✓ COSME

Είναι το πρόγραμμα αυτό της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορά την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και εφαρμόζεται κατά το χρονικό διάστημα 2014 – 2020. Η δράση του COSME εντοπίζεται σε τέσσερις βασικούς άξονες (<https://ec.europa.eu>):

- ✓ Πρόσβαση στη χρηματοδότηση.
- ✓ Πρόσβαση στις αγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο.
- ✓ Δημιουργία καλύτερων προϋποθέσεων για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας.
- ✓ Ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας.

Ο μηχανισμός αυτός των δανείων μέσω του προγράμματος COSME επιτρέπει την παροχή εγγυήσεων και αντεγγυήσεων προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, ώστε να μπορούν να παρέχουν περισσότερα δάνεια και χρηματοδοτικές μισθώσεις στις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις. Αυτή η διευκόλυνση περιλαμβάνει επίσης και την τιτλοποίηση του όποιου πιθανού χρέους των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, ενώ παράλληλα, το πρόγραμμα αυτό επενδύει κεφάλαια σε επιχειρήσεις επιχειρηματικού κεφαλαίου οι οποίες συμμετέχουν στο μετοχικό κεφάλαιο των

Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων που βρίσκονται κυρίως στα στάδια της επέκτασης και της ανάπτυξης, και ιδίως αυτών που δραστηριοποιούνται εκτός συνόρων.

✓ Enterprise Europe Network

Απευθύνεται σε Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις οι οποίες επιθυμούν να ενισχύσουν την ανταγωνιστικότητά και την εξωστρέφεια τους μέσω της καινοτομίας. Το Enterprise Europe Network διαθέτει περισσότερα από 4.000 εξειδικευμένα στελέχη σε 600 οργανισμούς καλύπτοντας περισσότερες από 60 χώρες. Λειτουργεί ως ένα ενιαίο κέντρο εξυπηρέτησης για επιχειρήσεις, παρέχοντας εξειδικευμένες υπηρεσίες ώστε να αναπτύξουν νέα προϊόντα και να αποκτήσουν πρόσβαση σε νέες αγορές προσφέροντας παράλληλα ενημέρωση σχετικά με τις δραστηριότητες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις ευκαιρίες που προκύπτουν (<https://een.ec.europa.eu/>).

4.5 Σύνοψη Κεφαλαίου

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου ήταν να παρουσιασθούν μια σειρά από στοιχεία και δεδομένα τα οποία θα αναφέρονται στην κατάσταση που επικρατεί, αλλά κυρίως στην κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ενώ παράλληλα να αποτυπωθούν οι προοπτικές ανάπτυξης και τα μέτρα βιωσιμότητας που λήφθηκαν ως προς την ενίσχυσή τους. Παρουσιάσθηκαν στοιχεία τα οποία αναφέρονταν στην αντοχή που επέδειξαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, ενώ παράλληλα, εκτενής αναφορά έγινε στο τμήμα εκείνο που αφορούσε την εισαγωγή καινοτόμων δράσεων. Αναφορικά με αυτές τις δράσεις καινοτομίας αποτυπώθηκαν οι μορφές που αυτές εξέλαβαν, οι πηγές από τις οποίες ενισχύθηκαν, αλλά και τα οφέλη που αποκόμισαν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις.

Παράλληλα, ένα σημαντικό τμήμα του παρόντος κεφαλαίου περιελάμβανε και η ανάλυση της στρατηγικής εξωστρέφειας που υιοθετήθηκε από τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, μέσα από την ανάλυση των κινήτρων που οδήγησαν τις διοικήσεις των επιχειρήσεων προς την ανάληψη τέτοιων πρωτοβουλιών, των τρόπων μέσω των οποίων εκδηλώθηκαν αυτές οι στρατηγικές εξωστρέφειας, αλλά και του προορισμού της άσκησης της στρατηγικής εξωστρέφειας. Το τέταρτο αυτό κεφάλαιο της μελέτης ολοκληρώθηκε με το τμήμα εκείνο που αποτύπωσε τις

μορφές χρηματοδότησης που υπάρχουν στη διάθεση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, προκειμένου να ενισχύσουν τις δράσεις τους και να αναλάβουν αναπτυξιακές δράσεις. Οι μορφές χρηματοδότησης που αναλύθηκαν αναφέρονται σε διάφορα εναλλακτικά εργαλεία, στα εθνικά προγράμματα που έχουν από το κράτος θεσπιστεί, αλλά και στα σημαντικότερα ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης.

Κεφάλαιο 5

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις – Προτάσεις

5.1 Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Τα τελευταία δέκα έτη, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις έχουν υποστεί σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις, το οποίο αποτυπώνεται και στο γεγονός πως, περισσότερες από 240.000 μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις έχουν διακόψει τη λειτουργία τους, με αποτέλεσμα την απώλεια περίπου 750.000 θέσεων εργασίας (<https://www.taxydromos.gr>). Μέσα στο πέρασμα όλων αυτών των ετών, έχουν δημοσιευτεί μελέτες οι οποίες και παρουσιάζουν όλες εκείνες τις αιτίες που οδήγησαν στη σημερινή κατάσταση της επιχειρηματικότητας σε αυτό το επίπεδο, με το σύνολο σχεδόν των μελετών να αποφαίνεται πως, οι πλειοψηφία των αιτιών αφενός σχετίζονται με τα δομικά προβλήματα των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και τον μεγάλο βαθμό εξάρτησής τους από την εγχώρια ζήτηση και την υποεπένδυση στην παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών, τα οποία προϋπήρχαν και αφετέρου οφείλονται στην περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασης των επιχειρήσεων αυτών στην τραπεζική χρηματοδότηση και το ασταθές πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον μέσα στο οποίο καλούνται να επιβιώσουν.

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην ελληνική και όχι μόνο οικονομία διαδραματίζουν έναν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο, αποτελώντας τη ραχοκοκαλιά της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Καλύπτουν το 99% του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων σε ποσοστό οικονομικής και επαγγελματικής δραστηριότητας, προσφέροντας τα δύο τρίτα των θέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα. Όμως, το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην Ελλάδα σχετίζεται κυρίως με την ανταγωνιστικότητά τους και με τον τρόπο δόμησης του

γενικότερου επιχειρηματικού περιβάλλοντος (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2017, Σελ: 6 – 8).

Η οικονομική κρίση που οδήγησε στη μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης την περίοδο 2008 – 2014 κατά 25%, αποτέλεσε στην πραγματικότητα όχι την αιτία, αλλά τον παράγοντα εκείνο που επιτάχυνε τις εξελίξεις στον επιχειρηματικό χάρτη της Ελλάδος, υπό την έννοια ότι σε πολλές περιπτώσεις επιχειρηματικής ανάπτυξης υπήρχαν εγγενείς αδυναμίες οι οποίες αποκαλύφθηκαν με την κρίση (<http://www.kathimerini.gr>). Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις στην πλειονότητά τους αναπτύχθηκαν πάνω σε βάσεις ασταθείς, χωρίς να επενδύουν σταδιακά στην καινοτομία και στην εξωστρέφεια, έτσι ώστε να είναι ανταγωνιστικές και κυρίως όταν η οικονομική συγκυρία ήταν δυσχερής. Η πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη, γεγονός που δεν τους επέτρεψε να έχουν τα απαιτούμενα κεφάλαια για να χρηματοδοτήσουν τις δραστηριότητές τους και να προβούν σε αναπτυξιακές και επενδυτικές ενέργειες.

Επίσης, οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις παρουσιάζουν την υψηλότερη πυκνότητα επί του πληθυσμού, γεγονός που συνδράμει σημαντικά στη συνολική απασχόληση της ελληνικής οικονομίας, με το 87% του εργατικού δυναμικού να απασχολείται στις επιχειρήσεις αυτές. Το 68% του εργατικού δυναμικού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων απασχολείται στις πολύ μικρές επιχειρήσεις που αποτελούνται από 0 έως και 9 άτομα, το 19% στις μικρές επιχειρήσεις των 10 έως και των 49 ατόμων, ενώ το υπόλοιπο 13% στις μεσαίες επιχειρήσεις με αριθμό εργαζομένων από 50 έως και 249 άτομα (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2017, Σελ: 9 – 10). Η κρίση επέφερε σημαντική μείωση στην απασχόληση σε όλες τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, αλλά η διάρθρωση της απασχόλησης σε αυτές παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητη. Στη διάρκεια της κρίσης, υπήρξε σημαντική μείωση του αριθμού των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, ο οποίος κυμαίνεται μεταξύ του 21% για τις πολύ μικρές και 33% για τις μεσαίες, με αποτέλεσμα η απασχόληση σε αυτές να μειωθεί κατά 25%, φθάνοντας από 2,4 εκατομμύρια εργαζόμενους το 2008, σε 1,8 εκατομμύρια εργαζόμενους το 2014.

Η δυσκολία πρόσβασης στην χρηματοδότηση κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους περιοριστικούς παράγοντες ανάπτυξης των δραστηριοτήτων των ελληνικών Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων. Ο τραπεζικός δανεισμός, αν και αποτελούσε μια εκ των βασικότερων πηγών

χρηματοδότησης των επιχειρήσεων αυτών χρησιμοποιείται από ολοένα και μικρότερο αριθμό Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, εν συγκρίσει με την προ κρίσης περίοδο. Ο λόγος έγκειται στους εξαιρετικά αυστηρούς όρους και προϋποθέσεις που θέτουν τα εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα (αυξημένες εξασφαλίσεις, υψηλά επιτόκια, μεγάλη γραφειοκρατία) αλλά κυρίως λόγω της ουσιαστικής αδυναμίας παροχής πιστώσεων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα αρκετές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να στραφούν, είτε στη αυτοχρηματοδότηση είτε στις εμπορικές πιστώσεις. Λαμβάνοντας υπόψη πως, η αυτοχρηματοδότηση δεν μπορεί να διατηρηθεί για μεγάλο χρονικό διάστημα και επιπλέον, υπάρχει σημαντική εξάρτηση των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων από τον τραπεζικό δανεισμό, τότε γίνεται κατανοητή η οξύτητα του προβλήματος ρευστότητας των μικρών και πολύ μικρών επιχειρήσεων (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016, Σελ: 56 – 59).

Είναι εμφανές από τα όσα αναλύθηκαν στην παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή πως, μεταξύ των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων παρουσιάζονται σημαντικές αποκλίσεις ως προς τις επιδράσεις της οικονομικής κρίσης, τόσο από την άποψη της διαμόρφωσης των αποτελεσμάτων τους, όσο και ως προς τον τρόπο λειτουργίας και οργάνωσής τους. Οι λόγοι για αυτές τις σημαντικές διαφοροποιήσεις έγκεινται στο βαθμό καινοτομίας, στην τεχνολογία που χρησιμοποιούν, αλλά και στην εξωστρέφεια που παρουσιάζουν. Θα πρέπει να σημειωθεί πως, όσες Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις, είτε είχαν εισάγει, είτε εισήγαγαν κατά τη διάρκεια των ετών της οικονομικής κρίσης, σημαντικές τεχνολογικές καινοτομίες στο σύνολο ή σε ένα σημαντικό τμήμα των επιχειρησιακών τους λειτουργιών, παρουσίασαν μικρά προβλήματα, που προήλθαν από την οικονομική κρίση. Παράλληλα, σε μια παρόμοια κατάσταση ήταν και όσες επιχειρήσεις συνδύαζαν και την εξαγωγική δραστηριότητα, δημιουργώντας ένα σημαντικό ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι εκείνων των εταιρειών που δραστηριοποιούνταν εντός των εγχώριων ορίων.

Αυτές οι παράμετροι που αναφέρθηκαν, όπως η καινοτομία, η τεχνολογία και η εξαγωγική δράση, από όποιες Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις υιοθετήθηκαν, οδήγησαν σε μια σειρά από σημαντικά πλεονεκτήματα, τα οποία αφορούσαν κυρίως, το κόστος της παραγωγής, τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων ή των υπηρεσιών, την ποιοτική διεύρυνση του πελατολογίου και φυσικά την αύξηση των κερδών. Παράλληλα, η συνεισφορά των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων, οι οποίες

στήριξαν τη λειτουργία τους σε αυτές τις παραμέτρους είναι και το γεγονός πως, το μέγεθος της απασχόλησης δεν επηρεάστηκε σε σημαντικό βαθμό, με τον αριθμό των εργαζομένων τους να βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με τα έτη προ οικονομικής κρίσης.

Ένα σημαντικό επίσης τμήμα της ανάλυσης που απαιτείται να μελετηθεί είναι και η αιτιολόγηση περί της διαφοράς που παρουσιάζεται μεταξύ των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, όχι μόνο ανάμεσα σε επιχειρήσεις του ίδιου κλάδου, συνέπεια του μεγέθους τους, αλλά και ανάμεσα σε επιχειρήσεις διαφορετικών κλάδων. Ειδικότερα, θα πρέπει να επισημανθεί πως, οι κλάδοι του εμπορίου και των υπηρεσιών φιλοξενίας είναι και εκείνοι που εμφανίζουν τα υψηλότερα ποσοστά δυσαρμονίας ως προς τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Οι λόγοι αφορούν αρχικά στο μέγεθός τους, με τις επιχειρήσεις που διαθέτουν μεγαλύτερη ισχύ και προστιθέμενη αξία να ξεπέρασαν πιο άμεσα και χωρίς ιδιαίτερες αναταράξεις τις επιπτώσεις και από την άλλη πλευρά, προσμετρείται και το αντικείμενο δραστηριότητας αυτών, με τον τελευταίο αυτό παράγοντα να εμφανίζει υψηλή σημαντικότητα κυρίως στις επιχειρήσεις του κλάδου του εμπορίου. Όσο πιο σημαντικό για τους καταναλωτές και τεχνολογικά καινοτόμο είναι ένα αγαθό ή υπηρεσία, τόσο πιο εύκολη ήταν η προσαρμογή της επιχείρησης στα καινούρια δεδομένα και τόσο μικρότερες ή σε ορισμένες περιπτώσεις μηδαμινές, ήταν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης.

Εν κατακλείδι θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη πως, η οικονομική κρίση για τις ελληνικές Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις αποτέλεσε όχι την αιτία αλλά εκείνον τον παράγοντα ο οποίος συνετέλεσε στην επιτάχυνση των εξελίξεων σχετικά με την αναδιάρθρωση της δομής και της λειτουργίας τους και της αποκάλυψης των εγγενών αδυναμιών τους. Η απουσία διαχρονικής επένδυσης σε καινοτομία και εξωστρέφεια, παράλληλα με την δυσχερή οικονομική συγκυρία περιόρισαν την ανταγωνιστικότητά τους. Κάτι τέτοιο κατέστησε ανέφικτη σε μεγάλο βαθμό τη λήψη χρηματοδότησης, με άμεσο αποτέλεσμα τον περιορισμό των δραστηριοτήτων και τη σταδιακή πτώση των πωλήσεων, συνεπάγοντας και την αποχώρησή τους από την αγορά στην οποία δραστηριοποιούνταν.

5.2 Προτάσεις

Μετά το πέρας της οικονομικής κρίσης, το διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον θα είναι διαφορετικό. Αυτό συμβαίνει διότι, μεταβάλλονται οι προτιμήσεις των καταναλωτών και παράλληλα αναδύονται νέα πρότυπα, ενώ παράλληλα, οι καταναλωτές ψάχνουν καλύτερους, καινοτόμους και χαμηλότερου κόστους τρόπους, ώστε να ικανοποιήσουν τις ίδιες ανάγκες με πιο «έξυπνες» λύσεις. Ο αριθμός των αγορών των καταναλωτών μειώνεται και παράλληλα στρέφονται σε περισσότερο οικονομικά προϊόντα, διατηρώντας όμως υψηλές τις απαιτήσεις τους για ποιότητα. Τα προϊόντα ιδιωτικής ετικέτας κερδίζουν μερίδιο στην αγορά, μιας και αυξάνουν την ποιότητά τους και ικανοποιούν πιο πολύ τις ανάγκες των σύγχρονων καταναλωτών. Ενδιάμεσα προϊόντα που συνδυάζουν ποιότητα σε λογικό κόστος, τείνουν να προσφέρουν μεγαλύτερη αξία με ακόμα χαμηλότερο κόστος και διευρύνουν τον χώρο τους, προσφέροντας πιο προσιτές λύσεις (Λεκκός Η., Βλάχου Π., 2013, Σελ: 400 – 402).

Οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις παρουσιάζουν αρκετές αδυναμίες, αλλά τα πλεονεκτήματά τους είναι ιδιαίτερα σημαντικά και μπορούν να στηρίξουν την επανεκκίνηση της εθνικής οικονομίας μέσω της προώθησης της καινοτομίας (Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, 2017, Σελ: 44). Προκειμένου να καταφέρουν οι Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να επιδείξουν τις σημαντικές προοπτικές που έχουν, θα πρέπει, σε πολλές περιπτώσεις, να ακολουθήσουν διαφοροποιημένες επιλογές χρηματοδότησης από αυτές που προσφέρουν οι ελληνικές εμπορικές τράπεζες, αφού πρώτα όμως ρυθμίσουν τις υφιστάμενες οφειλές τους προς το τραπεζικό σύστημα. Η ανάπτυξη των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων θα πρέπει να βασιστεί στην επιχειρηματική βούληση, στην έως τώρα αποκτηθείσα γνώση, αλλά και στην προώθηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών εργαλείων, ενώ απαραίτητη θα είναι η υποστήριξη τους μέσα από ένα κατάλληλο πλαίσιο αξιολόγησης που θα προάγει τις περιπτώσεις όπου διαφαίνεται ότι θα προσφέρουν προστιθέμενη αξία στην εθνική οικονομία.

Συνοπτικά, τα μέτρα που θα μπορούσαν να αναληφθούν, σχετικά με την αντιμετώπιση των προβλημάτων της οικονομικής κρίσης και παράλληλα, με την ανάληψη δράσεων επενδυτικού χαρακτήρα, έχουν ως εξής (<http://www.kathimerini.gr>):

- ✓ Προσαρμογή στη διαφοροποιημένη συμπεριφορά των πελατών, με τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις να βελτιστοποιούν τις εσωτερικές τους διαδικασίες, ώστε να έχουν τη δυνατότητα μιας πιο ευέλικτης προσαρμογής στην αγορά.
- ✓ Αξιοποίηση των ευκαιριών που προκύπτουν από την έξοδο μερικών ανταγωνιστών από την αγορά, ώστε να ενδυναμώσουν τη θέση τους. Αυτό μπορεί να γίνει μέσα από την αξιοποίηση εξειδικευμένων στελεχών, που μπορεί αυτές οι επιχειρήσεις να διαθέτουν ή από την αναζήτηση και απασχόληση νέων άλλων που δεν απασχολούνται.
- ✓ Προσαρμογή των οργανωτικών δομών των επιχειρήσεων στις απαιτήσεις της οικονομικής κρίσης, μέσα από την υιοθέτηση περισσότερο ευέλικτων δομών, οι οποίες θα οδηγήσουν στην εντατικοποίηση της εξασφάλισης των πελατών και στην καλύτερη παροχή εξυπηρετήσεων προς τους πελάτες.
- ✓ Ανάπτυξη στρατηγικών συμμαχιών με άλλες επιχειρήσεις, οι οποίες παρέχουν τη δυνατότητα της επίτευξης μεγαλύτερης χρηματοοικονομικής ευχέρειας και ρευστότητας για την αντιμετώπιση της κρίσης.

Βιβλιογραφία

1. Alpha Bank, (2011), «Απολογισμός Δραστηριοτήτων 2011», Εκδόσεις Alpha Bank, Αθήνα
2. Askenazy P., Cohen D., (2010), «Οικονομική Κρίση: Αίτια και Προοπτικές», Εκδόσεις Πόλις, Αθήνα
3. Βουμβάκη Φ., Σάββα Μ., Κουτούζου Α., (2016), «Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις: Έρευνα Συγκυρίας», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα
4. Γαλενιάνος Μ., (2015), «Η Ελληνική Κρίση: Αίτια και Επιπτώσεις», Ερευνητικό Κείμενο, Παρατηρητήριο για την Κρίση, Ιανουάριος, University of London
5. Γκόγκας Π., Πραγγίδης Ι., (2010), «Σύγχρονη Επιχείρηση - Εργαλεία Επιχειρηματικής Ανάλυσης», Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα
6. Επιστημονική Εταιρεία Πολιτικής Οικονομίας, (2011), «Οικονομική Κρίση και Ελλάδα», Εκδόσεις Gutenberg, Μάιος, Αθήνα
7. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2003) «Σύσταση της Επιτροπής της 6ης Μαΐου 2003 Σχετικά με τον Ορισμό των Πολύ Μικρών, των Μικρών και των Μεσαίων Επιχειρήσεων», Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Βρυξέλλες
8. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2012), «Προγράμματα της Ευρωπαϊκή Ένωσης για την Υποστήριξη των ΜΜΕ - επισκόπηση των κύριων ευκαιριών χρηματοδότησης που είναι διαθέσιμες για τις Ευρωπαϊκές ΜΜΕ», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες
9. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2014), «Πολιτική Συνοχής της Ε.Ε. 2014 - 2020: Στόχευση Επενδύσεων σε Βασικές Αναπτυξιακές Προτεραιότητες», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Βρυξέλλες
10. ΙΜΕ - ΓΣΕΒΕΕ, (2009), «Χρηματοδότηση Μικρών και Πολύ Μικρών Επιχειρήσεων» Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων - Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος, Αθήνα
11. ΙΜΕ - ΓΣΕΒΕΕ, (2016), «Εξαμηνιαίο Δελτίο Οικονομικού Κλίματος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, No 12 - 1/2016, Μάρτιος

12. ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, (2017), «Εξαμηνιαίο Δελτίο Οικονομικού Κλίματος Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδας, Νο 16 – 1/2017, Μάρτιος
13. ΙΝ.ΕΜ.Υ - Ε.Σ.Ε.Ε., (2014), «Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2013», Ινστιτούτο Εμπορίου και Υπηρεσιών της Ε.Σ.Ε.Ε., Αθήνα
14. ΙΝ.ΕΜ.Υ - Ε.Σ.Ε.Ε., (2017), «Ετήσια Έκθεση Ελληνικού Εμπορίου 2017», Ινστιτούτο Εμπορίου και Υπηρεσιών της Ε.Σ.Ε.Ε., Αθήνα
15. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, (2015), «Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση – 2014», Ετήσια Έκθεση, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα
16. Ι.Ο.Β.Ε., (2012), «Η Ελληνική Οικονομία – 2/12», Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Τριμηνιαία Έκθεση, Αριθμός Τεύχους 68, Ιούλιος, Αθήνα
17. Κορρές Γ., Λαδιάς Χ., Κόκκινου Α., (2015), «Κρίση Χρέους και Οικονομική Ανάπτυξη στην Ε.Ε.», Αθήνα
18. Κότιος Α., Παυλίδης Γ., (2012), «Διεθνείς Οικονομικές Κρίσεις: κρίσεις του συστήματος ή της πολιτικής», Εκδόσεις Rosili, Αθήνα
19. Κριεμάδης Α., (2011), «Επιχειρηματικότητα και Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις Παροχής Υπηρεσιών», Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
20. Λεκκός Η., Βλάχου Π., (2013), «Ανάλυση των Επιπτώσεων της Οικονομικής Κρίσης στις Προοπτικές των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», Οικονομική Ανάλυση και Αγορές, Τράπεζα Πειραιώς, Αθήνα
21. Λιούκας Σ., (2011), «Οι Ελληνικές Επιχειρήσεις μετά την Κρίση: προοπτικές και στρατηγικές για διεθνή ανταγωνιστικότητα», Εκδόσεις Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα
22. Ματσατσίνης Ν., Γρηγορούδης Ε., Ζοπουνίδης Κ., Γαγάνης Χ., (2010), «Ανάπτυξη και Λειτουργία Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», Εκδόσεις Κλειδάριθμος, Αθήνα
23. Μηλιαράκης Π., (2009), «Η Έννοια των Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων και τα Προβλήματα», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα
24. Μητσόπουλος Μ., Πελαγίδης Θ., (2012), «Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας: η προσοδοθηρία και οι μεταρρυθμίσεις», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
25. Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., (2013), «Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις: Έρευνα Συγκυρίας – Ειδικό Θέμα: Απασχόληση», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αύγουστος, Αθήνα

26. Μυλωνάς Π., Αθανασόπουλος Α., (2013), «Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις: Έρευνα Συγκυρίας – Ειδικό Θέμα: Εξωστρέφεια», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Μάρτιος, Αθήνα
27. Μυλωνάς Π., Τζάκου – Λαμπροπούλου Ν., (2014), «Έρευνα Συγκυρίας Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων», Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Σεπτέμβριος, Αθήνα
28. Παπαδημητρίου Π., (2005), «Σύγχρονες Μορφές Χρηματοδότησης», Εκδόσεις Γκιούρδας, Αθήνα
29. Παπαθεοδώρου Χ. Δαφέρμος Γ., (2010β), «Διαστάσεις της Φτώχειας και της Αποστέρησης των Εργαζομένων στην Ελλάδα και την Αττική», Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα
30. Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, (2017), «Οι Μεσαίες και Μικρές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα – Μέρος Α': συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις», Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, Αθήνα
31. Storey D., Greene F., Χασσίδ Ι., Φαφαλιού Ε. (2013), «Επιχειρηματικότητα για Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις», Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα
32. Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών, (2016), «Οι Μεσαίες και Μικρές Επιχειρήσεις στην Ελλάδα – Μέρος Α: Συμβολή στην οικονομία, εξελίξεις και προκλήσεις», Σύνδεσμος Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών – ΕΥ, Αθήνα
33. Τσακανίκας Α., Γιωτόπουλος Ι., Κόρρα Ε., Σταυράκη Σ., (2016), «Επιχειρηματικότητα 2015 – 2016: Κρίσιμη καμπή για αναπτυξιακή δυναμική του επιχειρηματικού συστήματος», Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, Νοέμβριος, Αθήνα
34. Τράπεζα της Ελλάδος, (2016), «Ανάλυση Χρηματοδότησης Μη Χρηματοπιστωτικών Επιχειρήσεων», Τράπεζα της Ελλάδος, Σεπτέμβριος, Αθήνα
35. Τράπεζα της Ελλάδος, (2016), «Τραπεζική Χρηματοδότηση του Εγχώριου Ιδιωτικού Τομέα», Τράπεζα της Ελλάδος, Αύγουστος, Αθήνα
36. Τράπεζα της Ελλάδος, (2016), «Έρευνα Τραπεζικών Χορηγήσεων», Τράπεζα της Ελλάδος, Ιούλιος, Αθήνα
37. European Central Bank, (2015), «Survey on the Access to Finance of Enterprises in the Euro Area (SAFE)», European Central Bank, October, Brussels

38. European Commission, (2014), «Innovation Union Scoreboard 2014 – The Innovation Union’s Performance Scoreboard for Research and Innovation», European Commission, Brussels
39. European Commission, (2016), «Annual Report on European SMEs 2015/2016 – SME Recovery Continues», European Commission, Final Report, November, Luxembourg
40. Nelson, Belkin, Mix, (2011), «Greece’s Debt Crisis: Overview, Policy, Responses and Implications», Congressional Research Service, August
41. Ramskogler P., (2015), «Tracing the Origins of the Financial Crisis», OECD Journal: Financial Market Trends, Vol. 2014/2
42. Stiglitz J., (2000), «What I Learned at the Economic Crisis», New Republic, April, USA
43. Summers L., (2000), «International Financial Crises: causes, prevention and cures», American Economic Review, Vol. 90, No 2 May, USA
44. https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S765_283
45. https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1024_354
46. <https://europedirect.acci.gr/%CF%80%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1-life-2007-2013/>
47. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:n26104&from=EN>
48. https://www.welcomeurope.com/european-funds/marco-polo-ii-461+361.html#tab=onglet_details
49. https://ec.europa.eu/regional_policy/el/funding/erdf/
50. http://ec.europa.eu/employment_social/esf
51. http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_el.htm
52. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/cip-financial-instruments/index_en.htm
53. [http://www.eif.europa.eu/what we do/resources/jeremie/index.htm](http://www.eif.europa.eu/what_we_do/resources/jeremie/index.htm)
54. [http://www.eif.org/what we do/microfinance/IASMINE/](http://www.eif.org/what_we_do/microfinance/IASMINE/)
55. <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/investment-plan/strategic-investments-fund/>
56. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=836&langId=el>
57. <http://www.ggea.gr/ap/pde.htm>
58. <https://www.espa.gr/el/Pages/DictionaryFS.aspx?item=148>

59. <http://www.eucat.gr/0010000184>
60. <https://www.etean.com.gr/publicpages/PastProgram2.aspx?ID=87>
61. <http://www.myespa.gr/>
62. <http://www.mindev.gov.gr/taneo/>
63. <http://www.ekt.gr/el/magazines/features/21907>
64. https://ec.europa.eu/growth/smes_en
65. <https://een.ec.europa.eu/>
66. <https://www.espa.gr/el/ /stprocsimsea.aspx>
67. <https://www.taxydromos. pages gr/Epistoles/271814-oi-epiptwseis-ths-oikonomikhs-krishs-stis-mikromesaies-epixeirhseis.html>
68. <http://www.kathimerini.gr/814601/article/oikonomia/epixeirhseis/h-krish-e3afanise-apo-ton-xarth--toy-emporioy-panw-apo-200000-mme>
69. <http://www.kathimerini.gr/441711/article/oikonomia/epixeirhseis/apoyh--h-epixeirhsh-sthn-oikonomikh-krish>